

Kritičko-pedagoška analiza rasnih i etničkih stereotipa u animiranim filmovima

Nizek, Patricia

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:144987>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, studij antropologije i odsjek za pedagogiju

Kritičko-pedagoška analiza rasnih i etničkih stereotipa u animiranim filmovima

Diplomski rad

Patricia Nizek

Mentorica: dr.sc. Ivona Grgurinović

Komentorica: dr. sc. Marija Bartulović

Zagreb, 2021

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad Kritičko-pedagoška analiza rasnih i etničkih stereotipa u animiranim filmovima izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice dr.sc. Ivone Grgurinović i komentorice dr.sc. Marije Bartulović. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Vlastoručni potpis studenta

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Pojmovno određenje stereotipa.....	3
2.1. Jesu li stereotipi otporni na promjene?	5
3. Vrste stereotipa	7
3.1. Stereotipi vezani uz rod i dob	7
3.2. Etnički stereotipi i rasizam	8
4. Važnost interkulturnog obrazovanja	10
5. Važnost medija i medijske pedagogije.....	12
5.1. Disney.....	16
6. Metodologija	20
7. Dumbo (1941).....	20
8. Petar Pan (1953).....	24
9. Dama i skitnica (1955).....	27
10. Aladdin (1992)	30
11. Pocahontas (1995).....	34
12. Zvonar crkve Notre-Dame (1996).....	39
13. Mulan (1998).....	43
14. Princeza i žabac (2009)	47
15. Coco i velika tajna (2017)	51
16. Duša (2020).....	54
17. Zaključak.....	57
18. Literatura	63
19. Sažetak	72

1. Uvod

„Stvari koje me čine drugačijim su stvari koje čine mene.“

Ovaj citat potječe iz Disneyevog animiranog filma Winnie Pooh, a promiče pozitivne vrijednosti jer govori o tome da smo svi različiti i da bismo te različitosti uvijek trebali prihvaćati. Međutim, postavlja se pitanje promiče li Disney zaista takve pozitivne vrijednosti u svim svojim animiranim filmovima? Iako Disney animirani filmovi već desetljećima uživaju veliku popularnost među gledateljima, posljednjih su se nekoliko godina počele javljati brojne kontroverze oko nekih od njih. Tako je i krajem prošle godine Disney na svojoj platformi Disney+ objavio upozorenje da neki filmovi uključuju negativne reprezentacije ljudi ili kultura te da su ti stereotipi bili pogrešni tada, kao što su pogrešni i danas. Također su naglasili da sporni sadržaj ne žele ukloniti s platforme, već žele upozoriti na ove pogreške kako bi svi iz njih nešto mogli naučiti (BBC 2020).

Kontroverze koje su se posljednjih godina počele učestalije javljati oko Disneyevih filmova razlog su zašto sam se u svom diplomskom radu odlučila baviti ovom temom. Smatram da su etnički stereotipi i rasizam veoma važno društveno pitanje kojem bi se svi trebali više posvetiti. Činjenica je da u nekim animiranim filmovima postoje tragovi rasizma, ali smatram da ne bismo trebali sudjelovati u, danas popularnoj, *cancel* kulturi, već bismo u tome trebali vidjeti priliku da nešto naučimo. Disney animirani filmovi uvijek su privlačili mlađe naraštaje i imaju veliku umjetničku vrijednost i zato mislim da bi i budući naraštaji trebali imati priliku uživati u tim filmovima, a na odgojno-obrazovnim djelatnicima je, kao i na roditeljima, da s djecom filmove kritički analiziraju i postanu svjesni stereotipa koji se u filmovima prenose.

U prvom dijelu rada postavljena su teorijska polazišta koja čine okvir za u centralnome dijelu rada predstavljenu analizu Disneyevih animiranih filmova. Na početku su objašnjeni pojmovi stereotipa, a posebna je pažnja pridana etničkim stereotipima i rasizmu. Nakon toga, opisana je važnost interkulture pedagogije kao discipline koja se u svojoj kritičkoj inačici bori protiv rasizma i drugih oblika društvene nepravde odnosno zagovara prihvaćanje različitosti kao društvenog bogatstva. Zatim je opisana važnost medija u današnjem društvu i uloga koju medijska pedagogija ima u kritičkom promišljanju medija. U ovom je poglavlju kratko opisana i povijest i važnost koju Disney kompanija ima u filmskoj industriji.

U radu je provedena analiza 10 animiranih filmova iz Disney i Pixar produkcije, a to su filmovi: Dumbo (1941), Petar Pan (1953), Dama i skitnica (1955), Aladdin (1992), Pocahontas (1995), Zvonar crkve Notre Dame (1996), Mulan (1998), Princeza i žabac (2009), Coco i velika tajna (2017) i Duša (2020). U svakom od ovih animiranih filmova nalaze se predstavnici određenih etničkih grupa, a u radu su analizirana njihova ponašanja, izgled i govor koji su uspoređivani s postojećim društvenim stereotipima o tim etničkim grupama. Cilj ove analize je saznati jesu li određene rasne i etničke grupe u animiranim filmovima stereotipizirane i na koji način te postoji li odmak od stereotipa u animiranim filmovima s obzirom na godinu nastanka.

Ovom sam se temom odlučila baviti jer smatram da su pitanja rasnih i etničkih stereotipa u kulturnoj proizvodnji veoma izražena. Animirani filmovi, kao jedan od prvih medija s kojim se djeca susreću, važan su vektor u formiranju percepcije različitosti, odnosno drugih kultura, etničkih grupa, načina života i slično. Važnost ovog diplomskog rada vidim upravo u osvještavanju prisutnosti rasnih i etničkih stereotipa u animiranim filmovima, te ukazivanju na potrebu za razgovor o njima s djecom kao publikom kojoj su ovi filmovi zapravo i namijenjeni. Smatram, također, da je ova tema relevantna i s obzirom na borbe različitih društvenih skupina za ravnopravnost, posebno s obzirom na aktualni pokret Black Lives Matter.

2. Pojmovno određenje stereotipa

Prema Hrvatskoj enciklopediji, izraz *stereotip* definira se kao sklop pojednostavljenih i pretjerano uopćenih osobina koje se pridaju svim ljudima koji pripadaju određenoj društvenoj skupini. Jedna od najizraženijih karakteristika stereotipa je ta da oni puno češće predstavljaju negativne nego pozitivne osobine i značajke (Hrvatska enciklopedija, n.d.). Slično govori i Krizmanić (2009:57) kad ističe da su stereotipi vjerovanja o zajedničkim osobinama koje dijele pripadnici neke grupe, a najčešće su negativni zato što predstavljaju osiromašenu sliku članova neke grupe. Na taj se način svi članovi grupe izjednačavaju, a zanemaruju se njihove individualne razlike. Izraz stereotip u društvene znanosti prvi uvodi novinar Walter Lippmann 1922. godine u svom djelu *Public opinion*, a definira ga kao „male slike u našim glavama, koje nosimo uokolo (Lippmann 1922 prema Aronson 2005:461). Aronson (2005:461) definira stereotip kao generalizaciju o nekoj grupi ljudi kojom se iste osobine pripisuju svim članovima te grupe, neovisno o postojećim varijacijama među članovima grupe. Stereotipi su, posebice u pedagogiji i obrazovanju, izuzetno opasni zato što mogu dovesti do samoispunjavajućeg proročanstva. Primjerice, u prošlosti se vjerovalo da su Afroamerikanci manje inteligentni od pripadnika ostalih rasa, pa su profesori imali niža očekivanja od svojih afroameričkih učenika na standardiziranim testovima. Afroamerički učenici doista su imali slabije rezultate na testovima, a to možemo objasniti upravo samoispunjavajućim proročanstvom. Naime, smatra se da je negativan stereotip o Afroamerikancima kao manje inteligentnima doveo do njihove anksioznosti kod pisanja testova, a to je onda dovelo i do slabijih rezultata na testovima (Schaedig 2020).

Iako stereotipiziranje često vodi do različitih oblika zlostavljanja, važno je napomenuti da nam ono često služi kao pomoć u pojednostavljivanju svijeta, ono ne mora uvijek biti emocionalno i ne mora voditi namjernom zlostavljanju (Aronson 2005:461). Tako stereotipiziranje možemo opisati kao „zakon najmanjeg napora“. Aronson smatra da pomoću stereotipiziranja štedimo svoje kognitivno vrijeme i energiju tako što razvijamo pojednostavljena, neprecizna vjerovanja, odnosno stereotipe. Ti stereotipi su nam važni jer je svijet presložen da bismo o svim njegovim aspektima imali razvijene točne i razrađene stavove (Allport 1954 prema Aronson 2005:461). Dakle, posve je uobičajeno da se svi služimo stereotipima upravo zato što nam oni omogućavaju svrstavanje ljudi u određene kategorije, što nam zatim omogućava da lakše predvidimo ponašanje drugih ljudi (Krizmanić 2009:57). Slično ističu i Snyder i Meine (1994) kada govore

o funkcijama stereotipa. Naime, oni opisuju tri funkcije stereotipa na individualnoj razini. Prva je funkcija kognitivna, a odnosi se upravo na pojednostavljivanje svijeta pomoću stereotipa. Autori govore da su ljudi ograničeni u količini informacija koje mogu obraditi, pa razvijaju stereotipe koji im pomažu u smanjenju količine informacija koje moraju procesirati (Syder i Miene 1994:66). Iduća funkcija stereotipa koju autori navode je ego-obrambena. Ova funkcija omogućava da obranimo sami sebe i to najčešće putem ponižavanja drugih, posebice onih koje percipiramo kao konkurenciju u osvajanju određenih resursa. Isto tako, ova se funkcija odnosi i na podizanje vlastitog samopouzdanja putem omalovažavanja drugih. Ova funkcija nam zapravo daje odgovor na pitanje zašto su stereotipi najčešće negativni (Snyder i Miene 1994:67). Posljednja funkcija stereotipa je socijalna funkcija. Ona se odnosi na osjećaj pripadnosti koji razvijamo kao članovi određene grupe. Stereotipi pomažu ljudima da se identificiraju s vlastitom socijalnom grupom (Snyder i Miene 1994:67). Aronson (2005:462) ističe da stereotip može biti adaptivan i neadaptivan. Adaptivni stereotip je onaj koji je donekle točan i zasnovan na iskustvu, a neadaptivan predstavlja stereotip koji nas čini slijepima za individualne razlike unutar neke grupe, te on predstavlja opasnost da postane zlostavljački.

Aronson (2005:462) navodi da su stereotipi često namjerni i da ih se često svjesno upotrebljava protiv određenih grupa ljudi, međutim, pozitivni stereotipi također ponekad mogu dovesti do negativnih učinaka. Autor navodi primjer filma *White Men Can't Jump* u čijem se naslovu sugerira da su Afroamerikanci bolji igrači košarke od bijelaca. Ovaj je stereotip pozitivan prema Afroamerikancima, međutim, problem se javlja ukoliko se susretnemo s nekim Afroamerikancem koji nije dobar u košarci. Naime, ako mi posjedujemo stereotip da su svi Afroamerikanci dobri u košarci i iznenadimo se kad vidimo Afroamerikanca koji nije dobar u košarci, Aronson (2005:462) navodi da mi na taj način nijećemo njegovu individualnost.

Krizmanić (2009:59) navodi da je stvaranje stereotipa univerzalna ljudska osobina. Ovu tezu podržavaju i istraživanja nizozemskog antropologa Oosterwala koja je provodio među plemenima u Papui Novoj Gvineji. On je proveo neko vrijeme u plemenu Bora-Bora te je nakon toga odlučio posjetiti i druga plemena. Kada je pripadnicima Bora-Bora plemena rekao da će otići u neko drugo pleme, najčešće je dobivao isti odgovor. Pripadnici plemena Bora-Bora su ga upozoravali da su Wafi prljavi, zločesti i glupi, Darantima se ne može vjerovati, a Foji su divlji i okrutni. Kad je Oosterwal posjetio ta plemena, uvjerio se da upozorenja koja je dobio od pripadnika plemena Bora-Bora uopće nisu istinita (Stobbe 1996:417). Ovo nam istraživanje govori da je razvijanje stereotipa zaista univerzalna pojava koja postoji zato što je na određeni

način korisna u svakodnevnim životima ljudi. Stereotipiziranje, dakle, olakšava svrstavanje ljudi koji nam predstavljaju prijatnu ili konkurenciju u postizanju ciljeva u određene kategorije (Krizmanić 2009:59).

Većina ljudi ima stereotipe, a, kako navodi Devine (1989) prema Aronson (2005:474), oni se mogu aktivirati kroz automatsku ili kontroliranu obradu informacija. Neki se stereotipi nalaze u našoj podsvijesti i njih ćemo aktivirati nekontrolirano, odnosno, automatski. Dakle, ti se stereotipi aktiviraju automatski, dok smo u prisutnosti neke osobe o kojoj, u podsvijesti, imamo razvijen određeni stereotip. Kod kontrolirane obrade informacija, osoba može potisnuti početni stereotip. Devine zapravo govori o modelu kognitivne obrade koji se sastoji od dva koraka. U prvom se koraku stereotipi automatski aktiviraju, a u drugom ih kontroliranom obradom informacija možemo zanemariti.

Još jedan važan pojam u stvaranju stereotipa je i iluzorna korelacija, a odnosi se na sklonost uočavanja korelacija između događaja koji zapravo nisu povezani. Kada govorimo o stereotipima, iluzorna korelacija najčešće će se dogoditi ukoliko se radi o nekim istaknutim događajima ili ljudima. Primjerice, interakcija s pripadnikom Afroameričke zajednice može se smatrati istaknutim događajem. Prvog Afroamerikanca s kojim smo komunicirali upoznali smo na koncertu. Drugog Afroamerikanca kojeg smo upoznali sreli smo u trgovini glazbene opreme. Zbog ovih ćemo događaja razviti iluzornu korelaciju, odnosno povezanost između Afroamerikanaca i glazbe. Zajedno sa otprije poznatim stereotipom o Afroamerikancima i glazbi, zaključit ćemo da su svi Afroamerikanci dobri glazbenici. Dakle, iluzorna korelacija zapravo dovodi do toga da, ako očekujemo da su dvije stvari povezane, one će nam se doista i učiniti povezane, iako u stvarnosti to nije slučaj (Aronson 2005:477).

2.1. Jesu li stereotipi otporni na promjene?

Stereotipi su veoma statični, odnosno, kad osoba jednom stvori određeni stereotip, veoma je teško promijeniti ga, bez obzira na stjecanje nekih novih informacija. Tako Krizmanić (2009:57) govori da, kad smo jednom stvorili određeni stereotip o nekoj skupini ljudi, više ne primjećujemo znakove koji upućuju na njihovu različitost, a ti nas znakovi najčešće ni ne zanimaju. Međutim, Crocker i Weber (1983) navode da postoje dokazi koji podupiru tezu da

nove informacije mogu utjecati na promjenu stereotipa. Tri modela promjene stereotipa koje oni navode su:

- Model knjigovodstva
- Model konverzije
- Model podtipova

U modelu knjigovodstva svaka informacija koja je u suprotnosti sa stereotipom utječe na njegovo postupno mijenjanje (Crocker i Weber 1983). Primjerice, osoba može razviti stereotip da svi Afroamerikanci znaju pjevati. Ako bi ta osoba pomalo skupljala informacije o tome da nisu svi Afroamerikanci dobri u pjevanju, pomoću modela knjigovodstva promijenila bi taj svoj stereotip. Idući model, odnosno model konverzije, govori o radikalnom mijenjanju stereotipa koje nastaje kao odgovor na dramatične ili istaknute nove informacije (Crocker i Weber 1983). Ako bi osoba koja posjeduje stereotip da svi Afroamerikanci dobro pjevaju čula nekog Afroamerikanca kako veoma loše pjeva, pomoću modela konverzije bi promijenila taj stereotip. U modelu podtipova razvijaju se nove strukture, odnosno podtipovi stereotipa kako bi se prilagodili informacijama koje nisu u skladu s postojećim stereotipima (Crocker i Weber 1983). U ovom slučaju, kad bi osoba čula Afroamerikanca koji ne zna pjevati, skupina *Afroamerikanci* bi se diferencirala, pa bi postojala skupina *Afroamerikanaca koji ne znaju pjevati* i podtip *Afroamerikanci*, koji uključuje one koji znaju pjevati.

Nolen-Hoeksma i suradnici (2009:658) navode da se stereotipi mogu promijeniti, ali samo ako su zadovoljena tri osnovna uvjeta:

- Pojedinaac mora biti svjestan potencijalno negativnog utjecaja stereotipa
- Pojedinaac mora biti motiviran da smanji predrasude
- Pojedinaac mora imati resurse da može kontrolirano i promišljeno razmišljati.

Iako se postavlja pitanje koliko se često ovi uvjeti mogu zadovoljiti u svakodnevnom životu, istraživanja su pokazala da ljudi, ukoliko ulože dovoljno motivacije i truda u kontroliranje vlastitih misli, doista mogu prevladati vlastite stereotipe (Bodenhausen, Macrea i Sherman 1999 i Devine i Monteith 1999 prema Nolen-Hoeksma et al. 2009:658).

3. Vrste stereotipa

Schneider (2004:437) ističe „veliku trojku“ stereotipa, a to su rod, rasa i dob. On navodi šest razloga zbog kojih baš ove kategorije čine „veliku trojku“:

1. To su kategorije koje ljudi ne mogu birati
2. To su kategorije koje su u većoj ili manjoj mjeri genetski određene
3. To su kategorije koje su kulturno istaknute, posebice u takozvanoj „zapadnoj kulturi“
4. To nisu opcionalne kognitivne kategorije
5. Pripadnost ovim kategorijama je vrlo lako odrediti
6. Kako navode Sidanius i Pradoo (1999) prema Schneider (2004:437) sva društva određuju moć i statusnu hijerarhiju prema dobi i spolu, a u američkom društvu u tome veliku ulogu igra i rasa i etnicitet.

3. 1. Stereotipi vezani uz rod i dob

Pojam roda odnosi se na „društvene, kulturološke i povijesne razlike između muškaraca i žena te obuhvaća različite društvene uloge, identitete i očekivanja za žene i muškarce u društvu“ (Galić 2011:11 prema Lubina i Brkić Klimpak 2014:214). Kada govorimo o rodnom identitetu mislimo na naučeno ponašanje žene i muškarca koje je oblikovano od strane društva i strukturno uvjetovano. Rodni stereotipi odnose se na osobine ili ponašanja koji se smatraju tipično ženskim ili muškim, čak i ako ne odgovaraju stvarnom stanju, a obuhvaćaju, primjerice, način ponašanja, stavove, izgled ili odijevanje (Sever Globan 2018:82). Osobine koje se najčešće povezuju uz muškarce su: nezavisnost, agresivnost, hrabrost, poduzetnost ili nepristojnost, dok su osobine koje se obično povezuju uz žene: submisivnost, osjetljivost, nježnost, emocionalnost i plašljivost (Williams i Best 1990 prema Sever Globan 2018:82). Ovi rezultati pokazuju kako se i u današnje vrijeme ženski spol percipira kao inferioran muškom spolu. Kako navode Lubina i Brkić Klimpak (2014:215) rodne stereotipe možemo uočiti u svim poljima današnjeg društva. Rodni se stereotipi danas najčešće povezuju uz seksizam, odnosno skup vjerovanja i djelovanja koja privilegiraju muškarce te umanjuju vrijednosti i aktivnosti povezane sa ženama. Iako su se uloge muškaraca i žena promijenile tijekom godina i ovakvi stereotipi u većini slučajeva ne odgovaraju stvarnom stanju stvari, rodni stereotipi su još uvijek prisutni u većini društava.

Stereotipi koji su povezani uz dob najčešće se odnose na stereotipe o ljudima starije životne dobi. Kako navodi Ručević (2015:224) stereotipi o osobama starije životne dobi najčešće su negativni, a obuhvaćaju osobine poput bespomoćnosti i ovisnosti o drugima ili intelektualne i fizičke nemoći. I Schneider (2004:468) navodi da su stereotipi o starijim ljudima većim dijelom negativni, a stariji su ljudi posebno negativno stereotipizirani od strane mlađih članova društva. Problem koji se ovdje javlja je taj da postoji mogućnost da će stariji ljudi doista i postati nekompetentni, upravo zato što se mlađi prema njima na taj način ponašaju.

3.2. Etnički stereotipi i rasizam

Kada govorimo o etničkim stereotipima i rasizmu, na početku je potrebno objasniti same pojmove etniciteta i rase. Prema Hrvatskoj enciklopediji, etnicitet označava pripadnost etničkim zajednicama, a kao važan pojam u antropološkoj literaturi javlja se 1970-ih godina i to kao odgovor na postkolonijalne geopolitičke promjene i etničko oživljavanje u svijetu. Etnicitet možemo promatrati kroz tri glavna pristupa. Prvi je pristup primordijalizam koji govori da se etnicitet temelji na praiskonskoj privrženosti svojoj skupini, odnosno on gleda na etnicitet kao na biološki fenomen i urođenu potrebu za pripadanjem i identifikacijom s vlastitom etničkom skupinom. Instrumentalizam govori da je etnicitet politički instrument kojim politička elita manipulira društvom radi stjecanja moći i privilegija. Treći pristup, konstruktivizam, govori da je etnicitet fluidna kategorija, odnosno da je etnicitet stvoren u specifičnom povijesnom i socijalnom kontekstu, dakle, nije biološki, odnosno urođen (Hrvatska enciklopedija, n.d.).

Rasa se, prema Hrvatskoj enciklopediji, definira kao velika ljudska populacija koja se razlikuje od drugih populacija prema određenim fenotipskim obilježjima, a živi i reproducira se odvojeno od drugih populacija. Najstarija podjela rasa, koja je i danas prihvaćena, nastala je na osnovi geografskog smještaja, a obuhvaća afričku ili crnu rasu, američku ili crvenu rasu, azijsku ili žutu rasu te europsku ili bijelu rasu (Hrvatska enciklopedija, n.d.). Rasna kategorizacija odnosi se na svrstavanje ljudi u grupe, a bazira se na vidljivim obilježjima poput boje kože, boje i teksture kose, oblika očiju, širine nosa ili veličine usana. Pojedinci koji se povezuju s bijelom rasom, odnosno imaju vidljive karakteristike bijele rase, kao što su svjetla koža, svjetla, ravna kosa, okrugle oči, uzak nos i tanke usne, često se smatraju superiornima u odnosu na pojedince koji pripadaju drugim rasama (Maddox 2006). Linnaeus je napravio jednu od prvih podjela

ljudi prema rasama, gdje je rod Homo podijelio na pet različitih grupa, odnosno rasa, te je opisao obilježja svake rase:

- Americanus: crveni, crna kosa i oskudna brada, tvrdoglavi, slobodni, vođeni običajima
- Europeus: bijeli, duga kosa, plave oči, mišićavi, vođeni zakonima
- Asiaticus: žuti, crna kosa i smeđe oči, ozbiljni, škrti, vođeni uvjerenjima
- Afer: crni, lukavi, crna, kovrčava kosa, žene bez srama, vođeni impulsima
- Monstrosus: mješovita skupina koja uključuju patuljke i velike lijene Patagonce

Uz njih, postojala je i skupina Homo nocturnus, odnosno trogloditi koji žive u podzemlju i love noću (Jobling et al. 2013:320). Ove kategorije zapravo predstavljaju podjelu ljudi na rase koje dijele neke zajedničke fenotipske osobine, ali im se pripisuju i kulturne osobine koje su vrijednosno postavljene. Ovakve su kategorizacije potpuno pogrešne, te dovode do rasizma, stereotipiziranja i diskriminacije.

Iako su se ranije rase smatrale biološkim kategorijama, danas znamo da su rase zapravo socijalni konstrukt. Iako postoje određene fenotipske razlike između rasa, kada govorimo o genetskoj varijabilnosti, ona je zapravo neznčajna. Rasa kao biološka kategorija označava grupu individua koju jasno možemo razlikovati od druge grupe iste vrste. Varijacije između te dvije grupe moraju biti veće od 25% kako bismo ih mogli nazvati rasama. Međutim, varijacije među ljudima mnogo su manje (Jobling et al. 2013:321) Kako navode i Foster i Sharp (2002:844) većina znanstvenika slaže se da rase nisu biološke kategorije, te u istraživanjima više ne nastoje tražiti, primjerice, „indijske“ ili „afričke“ gene.

Etnički se stereotipi odnose na predodžbe koje imamo o drugim narodima ili državama, uključujući i one koje ne poznajemo dobro. Etnički stereotipi ne moraju uvijek biti negativni, međutim, problem je u tome što niti jedan etnički stereotip ne može biti istinit baš za sve pripadnike određene etničke skupine (Miloš 2014:12). Pripadnici rasnih i etničkih manjina često se u današnjem društvu označavaju kao *Drugi*. Ovaj pojam označava onoga koji nije ja, odnosno nekoga tko je stran, koji nije prisutan ili nije poželjno da bude prisutan, odnosno onoga tko je drugačiji ili različit (Dubravec Labaš 2019:6). Samo postojanje pojma *Drugi* dovodi do podjele društva na dvije grupe. Prva se grupa odnosi na one čiji se identitet i norme poštuju, dok se druga grupa, odnosno *Drugi*, ne cijeni, pa čak i diskriminira (Staszak 2008). Svi ljudi imaju potrebu pripadati nekoj socijalnog grupi i zato često dolazi do diskriminacije onih

Drugih. Kako navode Jones, Dovidio i Vietze (2014:132) kada govorimo o pripadnosti grupi, ljudi često:

- Vide pripadnike iste grupe kao veoma slične
- Vide pripadnike različitih grupa različitijima nego što oni zaista jesu
- Osjećaju se bližima članovima svoje grupe
- Percipiraju one koji ne pripadaju njihovoj grupi kao manje ljudske
- Cijene živote ljudi koji pripadaju njihovoj grupi više nego živote onih koji ne pripadaju
- Žele prići onima koji pripadaju njihovoj grupi, ali izbjegavaju one koji ne pripadaju
- Češće će pomoći, te će biti kooperativniji prema članovima vlastite grupe

Dakle, ljudi imaju tendenciju da prihvaćaju one koji pripadaju njihovoj grupi, a odbijaju one koji ne pripadaju. Prekretnica u odnosu prema *Drugima* bila je *Opća deklaracija o ljudskim pravima* kojom je utvrđena jednaka vrijednost i dostojanstvo, ali i jednaka prava svih ljudi, demokracija kao jedina opcija za potpuno ostvarivanje prvog načela, te su određena područja i instrumenti djelovanja koji će omogućiti ostvarivanje demokracije, a u čemu važnu ulogu ima obrazovanje (Spajić-Vrkaš 2014:5). Budući da je današnje društvo sve raznolikije, veoma je važno da djecu još od malih nogu učimo prihvaćanju *Drugih* i drugačijih, a u tome veliku ulogu igra interkulturno obrazovanje. Budući da se predrasude i stereotipi stvaraju još u predškolskoj dobi (Faulkner i Willans 2004 prema Sablić 2011:127), interkulturni odgoj i obrazovanje važno je provoditi od početka školovanja. I Hercigonja (2017:105) navodi da je već od najranijih godina potrebno dijete učiti o drugim kulturama, ali isto tako učiti važnosti razumijevanja i poštivanja kulturnih različitosti.

4. Važnost interkulturnog obrazovanja

Današnje se društvo ubrzano razvija i mijenja te se pod utjecajem globalizacije pretvara u „globalno selo“. Taj proces ima veliku važnost za brojne društvene i humanističke znanosti, a posebice za pedagogiju. Mijenjanjem društva, javlja se potreba i za mijenjanjem odgoja i obrazovanja koje mora biti u skladu s društveno-kulturnim vrijednostima. Kako navodi Spajić-Vrkaš (2014:4), na Zemlji živi više od 7 milijardi ljudi koji se prema etničkom podrijetlu dijele u više tisuća grupa. Samo u Europi živi 87 naroda koji imaju desetak tisuća pripadnika i više od 300 manjinskih grupa, a udio njihovih pripadnika u ukupnoj populaciji pojedinih država

iznosi i do 30%. Upravo se zato izuzetno važnom u današnjem društvu pokazala interkulturalna pedagogija (Sablić 2011:126), a kao jedan od glavnih zadataka odgoja i obrazovanja nameće se ujedinjavanje različitosti i razvijanje pozitivnog stava prema drugačijima (Daniel 2002 prema Sablić 2011:126). Za provedbu kvalitetnog interkulturalnog obrazovanja važno je kritički se odmaknuti od vlastite kulture te nastojati razumjeti različite kulture i njihove složene međuodnose. Također, vrlo je važno napomenuti da bi interkulturalno obrazovanje trebalo biti namijenjeno svima, a ne samo kulturno drugačijim učenicima (Bartulović i Kušević 2016:14). Veoma je važno razlikovati interkulturalizam od multikulturalizma koji se odnosi na svjesnost o postojanju drugih kultura. Potrebno je multikulturalizam razvijati prema interkulturalizmu jer samo on omogućuje prihvaćanje, suosnivanje i toleranciju (Hercigonja 2017:105). Interkulturalizam se definira kao: „politika uzajamnog razumijevanja, poznavanja, prihvaćanja, međuovisnosti i ravnopravne razmjene različitih jezika, kultura i tradicija, nastao kao svojevrsna kritika multikulturalizma“ (Piršl 2016:19). Važnost interkulturalizma ogleda se u prihvaćanju drugih koje dovodi do upoznavanja nas samih, ali i onih koji su različiti od nas (Piršl i Benjak, 2003 prema Piršl 2016:19). Sablić navodi da je interkulturalno obrazovanje važno zato što „u velikoj mjeri omogućuje (svim) učenicima stjecanje znanja, vještina (i stavova) koji su im potrebni kako bi postali aktivni i odgovorni građani te ih osposobljava za poštovanje, razumijevanje i solidarnost među pojedincima, etničkim, socijalnim i kulturnim skupinama“ (Sablić 2011:126). Važnost interkulturalnog kurikuluma ogleda se u tome što svim učenicima daje pravo na različitost te teži ostvarivanju jednakih mogućnosti za sve učenike. Osim toga, naglašava važnost pripreme svih učenika za zajednički život u demokratskom društvu uz prihvaćanje različitosti i odbacivanje predrasuda (Sablić 2011:126). Interkulturalno obrazovanje veoma je važno i zato što, ukoliko ne postoji razumijevanje drugih kultura, često dolazi do razvijanja predrasuda, netolerancije i neprihvatanja (Hercigonja 2017:109). Interkulturalni odgoj i obrazovanje okrenuti su prema altruizmu, odgoju za mir i ljudska prava, poštovanju različitosti i demokratskom suživotu (Miliša 2008:220).

Za interkulturalni odgoj i obrazovanje veoma je važna suradnja između ustanova odgoja i obrazovanja i roditelja. Istraživanje koje je provedeno 2008. godine u Slavoniji pokazalo je da su stavovi učenika o interkulturalnim odnosima sličniji stavovima njihovih roditelja, nego učitelja. Razlog ovakvih rezultata možemo naći u činjenici da ne postoji sustavni odgoj i obrazovanje iz područja interkulturalizma, a socijalizacija učenika najvećim se dijelom odvija u obitelji (Sablić 2011:128). Stoll i Fink (2000) prema Sablić (2011:128) govore kako se ta suradnja između ustanove i roditelja može ostvariti kroz savjetodavni rad s roditeljima,

dvosmjernu komunikaciju, uključivanje roditelja u donošenje odluka ili pomoć u učenju kod kuće. Suradnički odnosi između škole i roditelja pridonose boljem razumijevanju, toleranciji, poštovanju i suosjećanju.

Kako bi se kvalitetno interkulturno obrazovanje moglo provoditi u odgojno-obrazovnim ustanovama, potrebna je edukacija nastavnika i odgojitelja kojom će steći potrebne kompetencije (Hercigonja 2017:111). Hrvatić i Piršl (2007) prema Hercigonja (2017:111) navode da kompetentan nastavnik, odnosno odgajatelj mora imati verbalne i neverbalne komunikacijske kompetencije, mora poznavati svoju, ali i druge kulture, mora poštivati, razumjeti i prihvaćati odgajnika, odnosno učenika koji pripada drugoj kulturi, treba biti otvoren, fleksibilan i kreativan te imati sposobnost nestereotipnog mišljenja i antipredrasudnih stavova. Ove su osobine osnovne kompetencije koje nastavnik ili odgajatelj dalje mora razvijati kroz stručno usavršavanje (Hercigonja 2017:111). Sablić (2011:129) govori da je potpuno interkulturno kompetentna osoba sposobna živjeti u uvjetima gdje se svakog pojedinca prihvaća bez obzira na njegovu kulturnu ili etničku pripadnost. Također, Sablić (2011:130) navodi i zadatke učitelja koji su potrebni za postizanje cilja interkulturnog obrazovanja, a ti zadaci su:

- Organizacija suradničkog učenja u razredu u kojem sudjeluju svi učenici
- Identifikacija različitih kompetencija koje učenici donose u razred
- Poticanje učenika na raspravljanje o njihovom položaju u razredu
- Rješavanje pitanja temeljenih na poštovanju različitosti unutar načela poštovanja ljudskih prava

Uloga interkulturno kompetentnog učitelja je da razvija razumijevanje odnosa između kultura i to kroz proučavanje njihove povijesti, civilizacije, vjerovanja i ponašanja, a interkulturno učenje mora biti usmjereno na razvoj kompetencija koje se temelje na otvorenosti, poštovanju i prihvaćanju (Sablić 2011:130).

5. Važnost medija i medijske pedagogije

Mediji su jedna od najvažnijih i najutjecajnijih sastavnica današnjeg društva. Oni formiraju kolektivnu, društvenu svijest te utječu na svijest i ponašanje čitavog društva, a posebno mladih. Brojni su novi načini komunikacije i povezivanja sa svijetom koji mladima omogućuju susret s kulturama iz cijelog svijeta. Upravo zbog sve veće važnosti medija, posebice među mladima,

danas sve važniju ulogu ima medijska pedagogija (Miliša 2008:220). Ova je disciplina nastala kao reakcija na pedagogijske posljedice ubrzanog razvitka medija i obrazovnih tehnologija (Miliša et al. 2009 prema Tolić 2009:97), a kao glavna uloga medijske pedagogije nameće se bavljenje medijima kako bi pojedinci razvili potrebne kompetencije te kako bi se spriječila manipulacija medija (Tolić 2009:97). Veoma je važno mlade upozoriti da informacije koje im se plasiraju kroz medije moraju kritički vrednovati. Također, medijska pedagogija treba upozoravati na manipulacije, primjerice manipuliranje osjećajima ili nacionalnim manjinama, koje su često prisutne u današnjim medijima. Tako je u Francuskoj 1975. godine pokrenut projekt pod nazivom „Mladi aktivni televizijski gledatelji“, čiji je cilj bio djecu, ali i roditelje, poučavati kritičkom vrednovanju televizijskih sadržaja (Miliša 2008:221). Medijska pedagogija znači da je potrebno misliti, ali i djelovati na kritički način, te koristi brojne alate koji pomažu u kritičkoj analizi medija (Tolić 2009:99).

S obzirom na velik opseg medijskih sadržaja koji su djeci danas dostupni, važno je da djecu od malih nogu učimo kako kritički pristupiti vrednovanju takvih sadržaja. Televizijski sadržaji mogu biti pozitivni, ali isto tako često se putem televizije, filmova ili animiranih filmova prenose negativne, diskriminatorne ili rasističke poruke, kojih gledatelji, a posebice djeca, ponekad nisu niti svjesni. Hercigonja (2019:24) navodi da televizija gledateljima usađuje nove stavove i ponašanja, koje oni jednostavno preuzimaju bez preispitivanja. Zabrinjavaju i podaci koje ističe autor, a koji govore da samo 10 do 15% djece razgovara sa svojim roditeljima o sadržajima koje gledaju na televiziji. Kritičko se razmišljanje odnosi na razmišljanje o problemu tako da se odvojimo od vlastitog mišljenja i predrasuda te logikom dolazimo do rješenja. Kritičko se vrednovanje ne odnosi samo na utvrđivanje pozitivnih i negativnih strana nekog problema, već i na stvaranje vlastitog stava prema određenom sadržaju (Hercigonja 2019:40).

Kako djeca ne bi bila samo pasivni primatelji sadržaja koji im se servira putem medija, Američka pedijatrijska akademija (1999) objavila je preporuke za roditelje koje se odnose na djecu i njihovo provođenje vremena uz medije:

- Pažljivo biranje televizijskih programa
- Zajedničko gledanje i raspravljanje o odgledanim sadržajima
- Učenje vještinama kritičkog gledanja
- Ograničavanje vremena provedenog uz medije

- Biti dobar uzor djeci selektivnim korištenjem medija i ograničavanjem vlastitih medijskih izbora
- Naglašavanje alternativnih aktivnosti
- Stvaranje okruženja oslobođenog elektroničkih medija u dječjim sobama
- Izbjegavanje korištenja medija kao elektronske dadilje

Savjete za medijski odgoj odgajateljima daje i Mikić (2002) prema Benko (2015:41):

- S djetetom unaprijed dogovoriti što bi koji dan htio gledati, te na taj način ograničiti vrijeme provedeno uz medije
- Aktivno koristiti medije za istraživanje
- Razgovarati o medijskim doživljajima i iskustvima pojedinačno i u skupini
- Pogledati emisije te razgovarati o prihvatljivosti sadržaja i načinu prikazivanja, razgovarati o onome što bi djeci moglo biti zahtjevno ili nerazumljivo, te razgovarati s roditeljima o tome što djeca gledaju i što bi trebala gledati
- Ne zaboraviti djetetove želje, medijske potrebe i zanimanja
- Kroz razgovor s djecom istražiti što se djeci sviđa, a što im se ne sviđa
- Ocjenjivati medijski sadržaj iz dječje perspektive

U savjetima koje daje Mikić (2002), i u savjetima Američke pedijatrijske akademije (1999) možemo pronaći neke podudarnosti. Jedna od njih svakako se odnosi na razgovor s djecom o konzumiranim medijskim sadržajima. Smatram kako je veoma važno djecu od malih nogu učiti prihvaćanju različitosti i interkulturalnosti, a to možemo ostvariti jedino razgovorom s djecom kroz koji ćemo ih učiti kritičkom promišljanju. Brojni televizijski sadržaji, uključujući i animirane filmove, mogu sadržavati neke negativne konotacije, koje se često odnose na etničke stereotipe i rasizam. Usprkos tome, smatram kako takve sadržaje ne bismo uvijek trebali ukloniti, već bismo u njima trebali vidjeti priliku za dijalog s djecom o važnim društvenim pitanjima poput etničkih stereotipa i rasizma. Animirane filmove djeci ne bismo trebali servirati samo kao razbibrigu i ispunjavanje slobodnog vremena, posebno ako oni uključuju ovakve važne društvene teme. Kako bismo djeci mogli ukazati na takve probleme u animiranim filmovima, važno je i da sami osvijestimo različite stereotipe koji se u animiranim filmovima često javljaju, a upravo je to svrha ovog diplomskog rada. Važno je da kao roditelji, ali i odgojno-obrazovni radnici, budemo u potpunosti svjesni sadržaja koji nudimo djeci, te da

budemo kompetentni s djecom razgovarati o tim sadržajima, a s ciljem rušenja predrasuda i stereotipa.

Budući da živimo u društvu u kojem su mediji sveprisutni, vrlo je važno učenje o kritičkoj medijskoj pismenosti. Kritička medijska pismenost zapravo proširuje sam pojam pismenosti te u njega uključuje različite oblike masovnog komuniciranja, popularne kulture i novih tehnologija (Kellner i Share 2007b). Kritička pedagogija također produbljuje potencijal obrazovanja da kritički analizira odnose između medija i publike, informacije i moći. Ona nam pomaže da procjenjujemo medijski sadržaj, kritiziramo stereotipe, dominantne vrijednosti i ideologije te istražujemo kako mediji utječu na nas, kako inteligentno koristiti medije te kako konstruirati alternativne medije (Kellner i Share 2016:4a). Većina informacija koje danas primamo dolazi putem medija, dok sve manje informacija primamo putem tradicionalnih pisanih izvora. Upravo zato nije dovoljno učenike pismenosti učiti samo putem slova i brojeva, već je potrebno u odgoj i obrazovanje uvesti promjene koje će pratiti tehnološke i medijske promjene u društvu (Kellner i Share 2007:3a).

Kada govore o medijskoj pedagogiji, Kellner i Share (2007b) navode četiri različita pristupa medijskim sadržajima. Prvi je od njih *protekcioniistički pristup* koji proizlazi iz straha od medija te želi zaštititi ljude od manipulacije i ovisnosti od medija. Problem kod ovog pristupa je u tome što može dovesti do toga da učenici potpuno odbace koncept medijske pismenosti. Drugi je pristup vidljiv u *obrazovanju medijske umjetnosti* gdje se učenici podučavaju vrednovanju estetske kvalitete medija i umjetnosti koristeći vlastitu kreativnost za samoizražavanje putem umjetnosti i medija. Problem kod ovog pristupa je u tome što se ne fokusira na kritično razmišljanje koje je vrlo važno kako bi se uočila opresija u društvu. Kada se ovaj pristup okrene kulturnim studijima i kritičkoj pedagogiji koji se bave pitanjima roda, rase, seksualnosti i moći, tada počinje dobivati veliki potencijal za transformativnu kritičku medijsku pismenost. Treći pristup možemo vidjeti u *pokretu medijske pismenosti* koji pojam pismenosti želi proširiti tako da on uključuje popularnu kulturu i više vrsta medija, poput glazbe, videa, interneta i reklama, ali se istovremeno bavi i tradicionalnim oblicima pismenosti. Problem je u tome što ovaj pristup može biti površan ukoliko se mediji ne analiziraju kritički. U ovom je pristupu vrlo važno da učitelji budu politički neutralni i da budu objektivni kod analize medija i prezentiranja medijskih sadržaja svojim učenicima. Pristup *kritičke medijske pismenosti* koji autori zagovaraju uključuje aspekte prethodna tri modela, ali fokusira se na kritiku ideologije i analizu političke reprezentacije najvažnijih dimenzija roda, rase, klase i seksualnosti, uključivanje alternativnih medija te proširivanje pismenosti na informacijsku, tehničku, multimodalnu

pismenost i ostale vrste pismenosti. Na ovaj način mediji i informacijsko-komunikacijske tehnologije mogu biti alati osnaživanja za skupine koje su marginalizirane u mainstream medijima. Krićka medijska pismenost zapravo ući na koji naćin koristiti medije kao instrumente socijalne komunikacije i promjene.

Gledanje televizijskih sadržaja zajedno s ućenicima mođe potaknuti diskusiju između ućitelja i ućenika, ili roditelja i djece, gdje bi naglasak trebao biti na otkrivanju ućenikovih stajališta, stvaranju više interpretacija medijskog sadržaja i ućenju osnovnih principa hermeneutike i kritike. Krićka medijska pismenost zahtijeva da se ućitelji i ućenici zajedno ukljuće u proces razotkrivanja mitova, izazivanja hegemonije te traženja metoda stvaranja vlastitih alternativnih medija. Programi medijske pismenosti trebali bi se održavati od vrtića do fakulteta, a trebali bi uključivati krićko promišljanje o tome kako se u medijima prikazuju pitanja rasizma, seksizma, homofobije te ostale predrasude, a ućenike bi trebalo ohrabrivati da pronađu vlastiti glas u kritici medija i stvaranju alternativnih medijskih prikaza. Krićka medijska pismenost treba uključivati nove informacijsko-komunikacijske tehnologije, medije i popularnu kulturu te krićku pedagogiju. Ona mora izazvati dominantne ideologije te osnađiti mlade da razotkrivaju mitove kroz stvaranje vlastitih alternativnih medijskih sadržaja koji će osnađiti njih same ali i socijalnu pravdu. Na ovaj naćin ućenici postaju društveno aktivni građani te transformiraju društvo u manje opresivno, a više okrenuto demokraciji (Kellner i Share 2007b)

5.1. Disney

Kao što je istaknuto u prethodnom poglavlju, utjecaj medija na društvo veoma je znaćajan. Kada govorimo o djeci, jedan od najutjecajnijih medija s kojim oni dolaze u kontakt svakako je televizija, a posebice animirani filmovi. Od mnoštva animiranih filmova koji su djeci danas dostupni, zasigurno se popularnošću istiću oni iz Disney produkcije, pa ću se iz tog razloga u svojoj analizi fokusirati upravo na te filmove.

Walt Disney svoju je karijeru u animiranim filmovima započeo 1923. godine. Te je godine nastao animirani film *Alice's Wonderland* koji je Disney odlučio iskoristiti kao *pilot* za seriju filmova *Alice Comedies*. Serija je distribuirana 16. listopada 1923. godine, a tada je i osnovan *Disney Brothers Cartoon Studio*. Vjerojatno i najpoznatiji Disneyev lik, *Mickey Mouse*, nastao je 1926. godine. Zajedno sa svojim animatorom, Ubom Iwerksom, Disney je animirao dva *Mickey Mouse* filma, međutim nije ih uspio prodati jer se radilo o nijemim filmovima. Treći

pokušaj, nakon sinkronizacije filma, konačno je uspio, lik *Mickey Mousea* postao je veoma popularan, a Disney je postajao sve uspješniji. Film *Flowers and Trees* 1932. godine osvojio je Oscara za najbolji animirani film, a Disneyev je film svake godine, do kraja desetljeća osvajao ovu prestižnu nagradu (D23, n.d.).

Kako navodi Booker (2009:1), sve do 30-ih godina prošlog stoljeća film, kao medij, imao je poprilično lošu reputaciju kada govorimo o djeci. Većina filmova koji su bili okarakterizirani kao dječji filmovi, zapravo su više bili obiteljski i namijenjeni odraslima. Kao prvi pravi dugometražni dječji animirani film možemo smatrati *Snjeguljicu i sedam patuljaka*, film koji je nastao 1937. godine. Ovaj film zapravo je i prvi primjer koji obuhvaća određene pretpostavke o tome što se djeci sviđa i što ih privlači, a koje su postale temelj i za ostale dječje filmove:

- Prijateljski nastrojene i neprijeteće animirane životinje
- Glazba koja pridonosi održavanju pažnje djece
- Magija kao posebno privlačan motiv za djecu
- Djeca uživaju u humorističnim scenama nasilja
- Iako određena doza nasilja i opasnosti omogućava da djeca ostanu zainteresirana, sve prijetnje na kraju moraju biti izbačene te radnja mora voditi sretnom završetku
- Djeca moraju biti zaštićena od svakog nagovještaja seksualnosti, uključujući i virtualnu eliminaciju roditelja iz života likova
- Ako je prikazan fizički rad, on mora biti prikazan kao ugodan i ispunjavajući (Booker 2009:2)

Iako ovaj film možemo smatrati prvim pravim filmom namijenjenom djeci, i on sadrži neke dijelove koje bismo danas mogli smatrati, u najmanju ruku upitnima. Primjerice, *Snjeguljica* je u filmu prikazana kao bespomoćna žrtva, a sve što radi su pjevanje i obavljanje kućanskih poslova dok čeka muškarca da ju spasi (Booker 2009:3). Bez obzira na to, film u vrijeme objavljivanja nije smatran kontroverznim te postaje film s najvećom zaradom do tada (D23, n.d.).

Nakon uspjeha koji je doživjela *Snjeguljica i sedam patuljaka*, Disney se sve više počinje okretati dugometražnim animiranim filmovima. U vrijeme Drugog svjetskog rata nastaju filmovi *Pinocchio*, koji je osvojio 2 Oscara, *Fantasia*, *Dumbo*, koji je također osvojio Oscara i *Bambi*, međutim u ovo vrijeme kompanija se susreće s brojnim financijskim problemima.

Nakon Drugog svjetskog rata, kompanija ponovo počinje jačati, nastaju poznati filmovi poput *Pepeljuge i Treasure Island*, a 1955. godine nastaje i prvi Disneyland (D23, n.d.).

Šezdesete godine prošlog stoljeća donose Disneyu veliki uspjeh, ali i kraj jedne ere jer 1969. godine umire Walt Disney. U to su vrijeme nastali filmovi *The Jungle Book*, *The Love Bug* i *The Aristocats* (D23, n.d.)

Devedesete su godine dvadesetog stoljeća bile izuzetno plodne za Disney. Tada nastaju filmovi *The Lion King*, *Pocahontas*, *The Hunchback of Notre Dame*, *Hercules*, *Mulan*, *Tarzan* i *Fantasia*, a Disney je devedesetih godina osvojio čak 20 Oscara. Također, Disneyeve su se bajke počele izvoditi i na Broadwayu, počevši s predstavom *Beauty and the Beast* 1994. godine. Također, 1992. godine otvoren je i Disneyland u Parizu, a 1996. Disney kupuje američku televizijsku kompaniju ABC (D23, n.d.). Devedesetih godina dolazi i do suradnje između Disneya i Pixara kojom nastaje film *Toy Story* koji se smatra prvim računalno animiranim filmom i koji je postigao veliki uspjeh postajući film s najvećom zaradom te godine. *Toy Story* možemo smatrati revolucionarnim filmom, posebice ako ga uspoređujemo sa *Snjeguljicom i sedam patuljaka*, zato što uvodi potpuno novu formu animiranog filma (Booker 2009:78). Nakon toga, Disney i Pixar objavljuju dogovor da će zajednički producirati još 5 filmova u idućih 10 godina. U idućim godinama nastaju filmovi *A Bug's Life*, *Toy Story 2*, *Monsters* i *Finding Nemo* (Pixar, n.d.). 2006. godine Disney kupuje Pixar i nastaje prvi Disney-Pixar animirani film pod nazivom *Cars* (D23, n.d.). Nakon toga izlazi niz filmova poput *Ratatouille*, *Wall-e*, *Up*, *Brave*, *Inside Out*, *Finding Dory* i najnoviji film Pixarove produkcije, *Soul* iz 2020. godine (Pixar, n.d.).

Međutim, iako su filmovi iz Disney produkcije među najpoznatijim i najpopularnijim filmovima na svijetu, kompaniju i same animirane filmove prate brojne kontroverze. S jedne strane kritike na račun Disneya odnose se na samu kompaniju, posebice na tematske parkove, a s druge strane kritiziraju se poruke koje filmovi prenose.

Disneyevi tematski parkovi često su kritizirani od strane društvenih znanosti te su proglašavani umjetnim i neautentičnim načinima zabave. Disneyland se često naziva „najsretnijim mjestom na svijetu“, međutim, kritičari navode da su zaposlenici u tim parkovima potplaćeni i ne uživaju u svom poslu, pa kompaniji zamjeraju korištenje ovog slogana (Best i Lowney 2009:441). Bryman (2004) prema Best i Lowney (2009:441) optužuje Disney za trivijalizaciju, homogenizaciju, standardizaciju, manipulaciju, kontrolu i globalizaciju.

Kada govorimo o samom sadržaju Disney filmova, kontroverze se odnose na način na koji se u filmovima prikazuju etničke skupine i rodne uloge. Prve Disneyeve princeze, poput Snjeguljice, Uspavane ljepotice i Pepeljuge prikazane su kao bespomoćne domaćice koje čekaju princa da ih spasi. Jednim od problematičnijih filmova smatra se *Mala sirena* zato što Ariel žrtvuje svoj glas kako bi mogla biti s muškarcem kojeg zapravo ni ne poznaje. Osim toga, ženski likovi u Disneyevim filmovima imaju manje dijaloga nego muški likovi. Primjerice, u *Maloj sireni*, Ariel izgovara 24% rečenica, dok Jasmine u *Aladdinu* izgovara samo 10% (Gray 2019). Dakle, iako su filmovi često nazvani prema ženskim likovima, odnos između muških i ženskih likova u filmu sugerira da su ženski likovi inferiorni muškima. Analiza 16 animiranih Disneyevih filmova pokazala je da se rodne uloge u filmovima još uvijek nisu dovoljno promijenile da bi odgovarale onima koje postoje u današnjem društvu (Wiersma 2001 prema Towbin et al. 2008:24).

Osim toga, Disney dobiva i brojne pritužbe i kritike zbog rasizma koji je prisutan u velikom broju filmova. Analiza 26 Disneyevih filmova pokazala je da se u čak 10 filmova pojavljuju negativni stereotipi o nedominantnim kulturama, a, osim toga, u većini filmova gotovo svi likovi pripadaju bijeloj rasi. Istraživanje je pokazalo da se likovi koji pripadaju etničkim manjinama u filmovima prikazuju kao zli ili strašni, što je u skladu s ostalim istraživanjima provedenim na ovu temu (Towbin et al. 2008:36). Upravo zbog toga, 2020. godine Disney je na svojoj platformi, Disney+, objavio upozorenja o etničkim stereotipima za neke od svojih filmova, uključujući i *Dumbo*, *Petar Pan* i *Dama i Skitnica* koji će biti analizirani u ovom radu. U upozorenju stoji da ovi filmovi uključuju negativne prikaze ljudi i kultura te da su ti stereotipi bili pogrešni u vrijeme nastanka filmova, a pogrešni su i danas. Također, ističu da ne žele ukloniti ove animirane filmove s platforme, već žele istaknuti štetan utjecaj tih stereotipa i od njih stvoriti priliku za učenje i razgovor o inkluzivnijem društvu (BBC 2020).

Ovim sam poglavljem željela istaknuti veliku važnost koju Disney ima u svijetu animiranog filma. Disney je do 2020. godine osvojio čak 127 Oscara, a brojni su filmovi iz Disney i Pixar produkcije bili filmovi s najvećom zaradom na kino blagajnama. S obzirom na njihovu veliku popularnost među mlađim naraštajima, ali i kultnu ulogu koju imaju u društvu, u svojoj ću se analizi baviti upravo filmovima iz Disney i Pixar produkcije.

6. Metodologija

U ovom ću se radu baviti prisutnošću rasizma u Disney i Pixar animiranim filmovima, odnosno načinom reprezentacije određenih rasnih i etničkih skupina u tim filmovima. U samoj analizi filmova fokusirat ću se na glavne i sporedne likove, na njihov izgled, način ponašanja, odjeću i govor te ću to usporediti s postojećim društvenim stereotipima o određenim etničkim manjinama. Osim toga, fokusirat ću se i na to na koji su način različite etničke skupine zastupljene u filmovima, odnosno imaju li glavne ili sporedne uloge. Isto tako, pažnju ću obratiti i na glumce koji su posuđivali glasove likovima, odnosno naglasak kojim govore pojedini likovi te posuđuju li im glasove autohtoni govornici ili govornici engleskog jezika.

Cilj ovog rada je saznati jesu li određene rasne i etničke grupe u animiranim filmovima stereotipizirane i na koji način.

Istraživačka pitanja kojim ću se baviti u radu su sljedeća:

- Na koji su način u animiranim filmovima prikazane određene rasne i etničke grupe?
- Odgovaraju li stereotipi o određenim etničkim manjinama prikazani u filmovima postojećim društvenim stereotipima?
- Jesu li pripadnici bijele rase u animiranim filmovima u superiornom položaju u odnosu na pripadnike drugih etničkih skupina?
- Postoji li odmak od stereotipa u animiranim filmovima s obzirom na godinu nastanka?

Uzorak ove analize je deset dugometražnih animiranih filmova iz Disney i Pixar studija različitih godina nastanka. To su filmovi: Dumbo (1941), Petar Pan (1953), Dama i skitnica (1955), Aladdin (1992), Pocahontas (1995), Zvonar crkve Notre-Dame (1996), Mulan (1998), Princeza i žabac (2009), Coco i velika tajna (2017) i Duša (2020). Ovi su filmovi odabrani zato što glavne uloge u njima imaju pripadnici etničkih manjina ili zato što na Disney+ platformi imaju upozorenje o stereotipima. Metoda istraživanja koju sam koristila u ovom radu je analiza diskursa.

7. Dumbo (1941)

Dumbo je Disneyev animirani film iz 1941. godine koji govori o sloniću rođenom s velikim ušima zbog kojih je i dobio nadimak Dumbo. Film prati život Dumba u cirkusu gdje ga svi

ismijavaju zbog velikih ušiju, a jedini prijatelj mu je miš Timothy. Na kraju filma Dumbo shvati da zbog svojih velikih ušiju zapravo može letjeti.

U ovom animiranom filmu rasizam je vidljiv u nekoliko sekvenci. Prva scena u kojoj su vidljivi etnički stereotipi prema Afroamerikancima je scena u kojoj Dumbo susreće radnike koji postavljaju šatore u cirkusu. Ovi su likovi prikazani kako obavljaju težak rad te uz to pjevaju, a kontroverzno je to što su svi oni prikazani kao Afroamerikanci. Afroamerikanci jedan su od naroda uz koji vežemo najviše etničkih stereotipa, a kroz povijest se razvilo više karikatura koje su predstavljale stereotipne prikaze Afroamerikanaca. Ovakve karikature najčešće su se razvijale i širile putem filma i televizije, a stereotipi koje su predstavljale ostali su prisutni u društvu i danas. Jedan od tih stereotipnih prikaza naziva se Sambo. Sambo prikazuje Afroamerikance kao jednostavne i poslušne, a nastao je u vrijeme ropstva. Ova karikatura zapravo Afroamerikance prikazuje kao sretne robove, a smatra se da je nastala upravo kako bi opravdala postojanje ropstva (Green, n.d.). Daniels i Daniels (2019:9) također navode da Sambo karikatura, prikazujući Afroamerikance kako pjevaju i plešu za vrijeme rada, želi prikazati da oni zapravo uživaju u ropstvu. Autori navode da ovaj termin karakterizira Afroamerikance kao pokorne, poslušne, neodgovorne, lijene, ovisne, sklone laganju i krađi te infantilne, ali usprkos svemu vesele robove koji rade na plantažama. Radnike koji u Dumbu obavljaju težak rad, a uz to i pjevaju, možemo povezati uz ovaj etnički stereotip.

Ono što uvelike doprinosi rasizmu u ovoj sceni je i sama pjesma koju radnici pjevaju. Riječi pjesme su sljedeće:

„Radimo cijeli dan, radimo cijelu noć
Nikada nismo naučili čitati ni pisati
Mi smo sretni radnici
Kada ostali ljudi odu na spavanje
Mi robijamo skoro do smrti
Mi smo sretni radnici
Ne znamo kada ćemo dobiti plaću
A kada je i dobijemo, odmah ćemo ju rasipati“

Ovi su stihovi problematični upravo zato što su svi radnici koji ih pjevaju u filmu Afroamerikanci. Kroz ove ih se stihove uspoređuje s robovima koji moraju iznimno teško raditi,

a ne znaju kada će dobiti svoju plaću. Ono što se u pjesmi čini možda i najkontroverznije je činjenica da radnici pjevaju da su, bez obzira na sve, zapravo sretni. Ovo u potpunosti odgovara Sambo etničkom stereotipu, koji prikazujući sretne robove, zapravo želi opravdati ropstvo.

Iduća sekvenca filma u kojoj jasno možemo uočiti rasizam je sekvenca u kojoj Dumbo upoznaje grupu crnih vrana. Prva kontroverzna činjenica je samo ime jedne od vrana - Jim Crow. Naime, Jim Crow je još jedan od poznatih stereotipa o Afroamerikancima. Jim Crow zapravo je lik, odnosno karikatura, kojeg je stvorio Thomas Dartmouth Rice u osamdesetim godinama prošlog stoljeća. On je obojao svoje lice u crno, ponašao se poput klauna i govorio je pretjeranim afroameričkim naglaskom (Ferris State University, n.d.). Lik Jim Crow najčešće prikazuje Afroamerikance kako plešu u poderanoj odjeći, a lice im je uvijek obojano u crno. On zapravo Afroamerikance prikazuje kao klaunove, a upravo je ovaj prikaz jedan od najdugotrajnijih i najutjecajnijih u američkoj povijesti. Brojni su se glumci, mahom bijelci, maskirali u ovu karikaturu, bojali su svoja lica u crno i crtali si ogromna bijela usta te su pred publikom izvodili humoristične, lakrdijaške plesove (Green, n.d.).

Slika 1 Jim Crow, Walt Ministry: Dumbo's Jim Crow, Music 345:Race, Identity and Representation in American Music (pristup 20. 05. 2021.)

Slika 2 Jim Crow, The Origins of Jim Crow, Ferris State University (pristup 20. 05. 2021.)

Na ovim slikama možemo vidjeti velike sličnosti između karikature Jim Crow i vrana iz animiranog filma. Svojevrsni blackface možemo vidjeti u tome što su ptice koje predstavljaju Afroamerikance potpuno crne, a sličnosti s karikaturom vidimo i u samoj odjeći. Također, vrane govore prenaplašenim afroameričkim naglaskom te za vrijeme plesa izvode lakrdijaške pokrete, svojstvene Jim Crow karikaturi. Svi glumci u filmu, pa i glumac Cliff Edwards, koji daje glas vrani Jim Crow, američki su glumci bijele rase (IMDb, n.d.).

Nadalje, rasizam u ovom animiranom filmu možemo vidjeti i u sporednim likovima. Naime, Afroamerikanci su u filmu jedino radnici koji pjevaju gore navedenu pjesmu, a posjetitelji cirkusa koji se pojavljuju u određenim scenama filma su isključivo bijelci. Ovaj je animirani film nastao 1941. godine kada ropstvo u Sjedinjenim Američkim Državama više nije postojalo. Čak štoviše, u ovo vrijeme počinje se popravljati status Afroamerikanaca u SAD-u. Između 1940. i 1944. godine poboljšan je materijalni položaj Afroamerikanaca koji su po prvi puta aktivno mogli sudjelovati u radničkom, obrazovnom, profesionalnom i kulturnom radu zajedno s bijelcima (Ninić 2013:136). Međutim, bez obzira na poboljšanje statusa Afroamerikanaca, netrpeljivost prema njima još je uvijek bila prisutna, a segregacija je bila legalna. Posebice je to bilo vidljivo na američkom jugu, a ovdje valja napomenuti da je mjesto radnje ovog animiranog filma upravo jedna od država na američkom jugu - Florida. Segregacija je, posebno na jugu, bila itekako vidljiva. U to su vrijeme u Sjedinjenim Američkim Državama još uvijek na snazi bili Jim Crow zakoni koji su postojali od 1877. godine do sredine 1960-ih. Ovi su zakoni omogućili da se Afroamerikance tretira kao građane drugog reda i zapravo su služili kao

opravdanje za provođenje kontinuiranog rasizma. Temeljna je premisa ovakvog načina života bila ta da su pripadnici bijele rase superiorni Afroamerikancima u svim područjima, uključujući inteligenciju, moral i civilizirano ponašanje. Neki od tih zakona zabranjivali su da se bijelci i Afroamerikanci rukuju ili jedu za istim stolom, bijelci su Afroamerikance oslovljavali samo imenom, a ako su se vozili u istom automobilu, Afroamerikanci su morali sjediti na zadnjem sjedištu. Osim toga, postojale su posebne bolnice, zatvori, škole, crkve, groblja i hoteli namijenjeni samo za Afroamerikance. Ako bi neki od građana pokušali zanemariti ova pravila, riskirali bi svoje domove, poslove, ali i živote (Pilgrim 2000). Situacija se počela mijenjati na bolje tek 1950-ih godina za vrijeme Američkog pokreta za građanska prava. Ovaj je pokret nenasilnim protestima zahtijevao ukidanje segregacije i diskriminacije na jugu SAD-a, u čemu su i uspjeli u šezdesetim godinama dvadesetog stoljeća (Carson 2020).

8. Petar Pan (1953)

Ovaj animirani film prati avanture Petra Pana, dječaka koji ne želi odrasti, te djevojčice Wendy i njezina dva brata. Petar Pan odvodi Wendy i njenu braću u Nigdjezemsku, imaginarnu zemlju u kojoj živi i u kojoj se bori protiv svog glavnog neprijatelja, Kapetana Kuke.

U Nigdjezemačkoj žive pirati, izgubljeni dječaci, sirene, ali i indijansko pleme. Rasizam i etnički stereotipi u filmu vidljivi su upravo prema Indijancima. Naime, u jednoj sceni Petar Pan nalaže dječacima da idu u borbu protiv Indijanaca. Već ovdje možemo vidjeti da se Indijanci smatraju neprijateljima protiv kojih se treba boriti, a sama ta činjenica doprinosi portretiranju Indijanaca kao *Drugih*. Dječaci uskoro u šumi pronalaze tragove Indijanaca, a jedan od dječaka ih počne opisivati te govori da su oni prilično divlji i lukavi, ali ne i inteligentni. Dakle, stereotip o Indijancima kao divljacima koji i danas postoji u društvu prisutan je i u ovom filmu. Nadalje, indijansko pleme iz filma živi u malenoj zajednici u divljini, u karakterističnim indijanskim šatorima. Nittle (2021) navodi da je jedan od najčešćih stereotipa o Indijancima taj da žive u divljini i u rezervatima. Prema Washington Universityju, čak 60% Indijanaca u Sjedinjenim Američkim Državama živi u gradovima, ali i dalje se u većini Hollywoodskih filmova Indijanci prikazuju u divljini (Martin 2007). Međutim, ovdje moramo uzeti u obzir i činjenicu da je Petar Pan film koji je nastao prije više od šezdeset godina i da je situacija u američkom društvu tada bila nešto drugačija.

Još jedan česti stereotip o Indijancima je taj da su oni nasilnici i ratnici. U popularnim filmovima prevladava prikazivanje Indijanaca s oružjem, najčešće tomahawk sjekirama. Prikazani su kao ratnici koji su spremni napasti bijelce i njihove obitelji (Nittle 2021). Ovaj je stereotip vidljiv i u nekoliko scena iz filma. U prvoj sceni Indijanci ulove dječake i zarobe ih te ih vode k poglavici, a svaki Indijanac u ruci drži neko oružje, najčešće luk ili sjekiru. Iduća scena u kojoj je vidljiv ovaj stereotip je scena u kojoj poglavica razgovara s dječacima. Naime, njegova kći, Tiger Lily, je nestala, a poglavica je za njen nestanak okrivio dječake. On tada zarobljenim dječacima govori da moraju pronaći i vratiti njegovu kćer ili će ih zapaliti na lomači. U ovim je scenama vidljivo da su Indijanci prikazani kao okrutni ratnici.

Jedan od najproblematičnijih detalja u prikazivanju Indijanaca su njihove fizičke karakteristike. Muški pripadnici plemena prikazani su poput karikatura, s velikim nosevima i dugom kosom, oči im se uopće ne vide te svi izgledaju veoma slično. Karikaturizacija je najvidljivija u prikazu poglavice. Njegova je koža izrazito crvene boje, crvenija od kože svih ostalih pripadnika plemena. Prikazan je kao veoma velik i jak, ima jako velik nos i malene oči, a na glavi nosi veliku perjanicu. Pripadnici bijele rase u filmu su prikazani realistično, dakle bez karikaturizacije. Prema ovome možemo zaključiti da su Indijanci prikazani poput karikatura upravo kako bi se naglasila njihova egzotičnost, okrutnost i *Drugost*.

Slika 3 Fizičke karakteristike poglavice, Indian Chief, Fandom (pristup 06. 06. 2021.)

Tiger Lily, kći poglavice, prikazana je na potpuno drugačiji način, i to onaj koji odgovara društvenom stereotipu o lijepim Indijankama. Nittle (2021) navodi da se u medijima Indijanke

prikazuju izrazito lijepima i često objektima želje bijelih muškaraca. Tiger Lily također je prikazana lijepom, ima velike oči, malen nos i puna usta, a u filmu plesom zavodi Petra Pana te se oni čak i poljube tipičnim indijanskim poljupcem nosevima.

Slika 4 Fizičke karakteristike Tiger Lily, Tiger Lily, Fandom (pristup 06. 06. 2021.)

Nittle (2021) navodi da je jedan od čestih stereotipa o Indijancima taj da su uvijek ozbiljni i ne pokazuju emocije. Naime, u medijskim prikazima Indijanaca, oni su većinom prikazani kao jednodimenzionalni likovi bez emocija. I u ovom filmu, Indijanci su ozbiljni, izgledaju veoma strogo i zapravo nemaju nikakve osobne karakteristike ni identitet. Osim toga, rasizam je vidljiv i u samom govoru Indijanaca. Osim poglavice, ostali Indijanci uopće ni ne govore, a sam poglavica govori gramatički netočnim engleskim jezikom. Ovakav bi govor trebao predstavljati indijanski naglasak, ali zapravo samo prikazuje Indijance inferiornima u odnosu na ostale bijele likove. Također, većina govora Indijanaca u filmu svodi se na izraze poput „ugh“ ili „how“. Osim toga, svim likovima u filmu, pa i indijanskom poglavici, glas su posudili glumci bijele rase (IMDb, n.d.).

Problematičan dio ovog filma svakako je i pjesma *What Makes the Red Men Red?* Riječi pjesme su sljedeće:

„Zašto on kaže „How“?

Nekada Indijanac nije znao

Sve ono što zna sada

Ali Indijanac je naučio mnogo
A sve zbog toga što je pitao „How?“

...

Vratimo se milijun godina unatrag
Prvi indijanski princ
Poljubio je djevojku i zacrvenio se
I od tada svi se crvenimo“

Riječi ove pjesme možemo smatrati problematičnim zato što se Indijanci prikazuju kao *Drugi* i zato što se u pjesmi spominju neki od čestih stereotipa o Indijancima o kojima sam prethodno pisala. Jedan od tih stereotipa tiče se njihovog jezika, a drugi seksualizacije ženskih pripadnika plemena.

Također, u filmu su prikazani brojni simboli koje povezujemo uz indijanska plemena. Neki od tih simbola su perjanice, pušenje lule, indijanski sjed, šatori, bubnjevi i glazba i totemi. Međutim, problem koji se ovdje javlja je miješanje svih indijanskih kultura u jednu. U Sjedinjenim Američkim Državama registrirana su 564 različita indijanska plemena, a svako to pleme ima vlastitu kulturu, tradiciju i običaje. U velikom broju filmova, pa tako i u *Petru Panu*, indijanska se kultura gleda kao cjelovita kultura svih Indijanaca, međutim to je potpuno pogrešno. Na taj način omalovažavaju se simboli koji su određenim plemenima važni i sveti te se pojedincima oduzima njihov identitet (Lynskey, 2014).

9. Dama i skitnica (1955)

Radnja ovog Disneyevog animiranog filma odvija se 1909. godine. Jim Dear poklanja svojoj supruzi Darling psa, kojeg nazovu Dama. Dama sa svojim vlasnicima živi luksuznim životom, a oni joj pružaju svu ljubav i pažnju. Međutim, par uskoro dobije dijete, pa Dami više ne poklanjaju toliko pažnje. Dama upoznaje Skitnicu, psa koji živi na ulici i koji ju kasnije spasi od čopora zlih pasa. Dama i Skitnica se zaljubljuju i na kraju filma oba psa zajedno žive u Daminoj obitelji.

U ovom su animiranom filmu svi glavni likovi životinje, a ljudi se pojavljuju samo kao sporedni likovi. Međutim, bez obzira na to, u filmu možemo uočiti brojne etničke stereotipe, i to prema više etničkih skupina.

Jedan od tih etničkih stereotipa predstavljaju sijamske mačke Si i Am. Već su sama imena mačaka stereotipna jer naglašavaju njihovo podrijetlo. Mačke se pojavljuju u sceni u kojoj Dama ostaje sama kod kuće. Darling i Jim Dear odlaze na put, a njegova teta dolazi kako bi čuvala dijete i Damu te sa sobom dovodi svoje mačke. Mačke naprave veliki nered u kući, žele pojesti ribicu iz akvarija te planiraju ukrasti mlijeko iz dječje sobe. Mačke govore karakterističnim azijskim naglaskom, a stereotipizacija je vidljiva i u njihovim fizičkim karakteristikama. Kako navodi Booker (2009:26) mačke su prikazane kako plešu na orijentalnu glazbu koju prati njihov graciozan orijentalni ples. Podmuklost i ukošene oči mačaka povezane su s „orijentalnim“ narodima, pa se na taj način sugerira da se ovakvo ponašanje može očekivati samo od tih naroda. Orijent je zapravo riječ, odnosno konstrukcija „zapada“, a Saidov koncept Orijentalizma govori da „zapad“ smatra sve „nezapadne“ zemlje Orijentom, a stanovnike tih zemalja naziva strancima i autsajderima. Na taj način „zapad“ zauzima privilegirani položaj u odnosu na ostale „nezapadne“ kulture (Akkita i Kenney 2013:51). Mačke su prikazane s jako naglašenim kosim očima i šiljastim prednjim zubima, što su, uz kožu žute boje, bile česte karakteristike kod medijskog prikazivanja Azijata u Sjedinjenim Američkim Državama (Akita i Kenney 2013:58).

Slika 5 Fizičke karakteristike mačaka, Si and Am, Fandom (08. 06. 2021.)

Dakle, sijamske mačke, koje su prikazane pomoću azijskih stereotipa, zapravo predstavljaju zlikovce. Odabir sijamskih mačaka kao zlikovaca veoma je neobičan jer se sijamske mačke smatraju jednom od najpitomijih životinjskih vrsta. Međutim, u pedesetim godinama prošlog stoljeća, kad je ovaj film i nastao, u Sjedinjene Američke Države počinje dolaziti velik broj azijskih imigranata, te je ksenofobija u toj državi bila na vrhuncu. Zato nije bilo neuobičajeno da su Azijati u brojnim američkim filmovima iz tog vremena prikazani kao zli i opasni (Akita i Kenney 2013:58). U ovoj sceni mačke pjevaju sljedeće stihove:

„Sada tražimo svoj novi dom

Ako nam se sviđi, ostat ćemo neko vrijeme“

S obzirom na velik broj azijskih imigranata u SAD-u u to vrijeme, ove stihove možemo smatrati izrazito rasističkima. Sijamske mačke zapravo predstavljaju azijske imigrante, a Damina kuća predstavlja Sjedinjene Američke Države koje mačke, odnosno imigranti, žele ugroziti. Si i Am u filmu zapravo nemaju nikakvu osobnost već je njihov identitet prikazan isključivo putem njihovog podrijetla.

Etnički stereotipi vidljivi su i u ostalim sporednim likovima. Tako u jednoj sceni Dama susreće nekoliko pasa skitnica od kojih su neki chiuaua Pedro, borzoi Boris, engleski buldog Bull i njemački jazavčar Dachsie. Chiuaua je zapravo meksička pasmina, pa Pedro predstavlja neke od tipičnih stereotipa o Meksikancima. Govori karakterističnim latinoameričkim naglaskom, a u jednoj sceni nabraja imena svojih pet sestara te govori da su sve one bile u vezi sa Skitnicom. Ovdje se naglašavaju dva raširena stereotipa o Latinoamerikancima, jedan od njih je da svi žive u velikim obiteljima, a drugi je da su Latinoamerikanke zavodljive i promiskuitetne (Haynes 2018). Borzoi, odnosno ruski hrt, ruska je pasmina, a u filmu ga predstavlja pas Boris. On govori prepoznatljivim ruskim naglaskom, citira ruske književnike, te ga jedan od likova naziva filozofom. Bull i Dachsie također govore britanskim, odnosno njemačkim naglaskom. Ovakvi prikazi likova su problematični zato što prikazuju samo stereotipe koji postoje o određenim narodima. Slično kao i kod Si i Am, ni ovi likovi nemaju nikakve osobne karakteristike, već se njihov identitet temelji samo na karikiranim naglascima i stereotipima o njihovoj narodnosti.

Nadalje, promatrajući ljudske likove u filmu, možemo vidjeti da su svi prikazani kao bijelci. Budući da je vrijeme radnje ovog filma 1909. godina, možemo zaključiti da je tome tako zato

što su tada još na snazi bili segregacijski zakoni (Pilgrim 2000). Jedini ljudski likovi koji predstavljaju neku drugu etničku skupinu su talijanski kuhari iz restorana Tony's. Stereotipizacija likova vidljiva je u njihovim fizičkim karakteristikama. Talijani su prikazani tamnije boje kože, s velikim, tamnim brkovima i specifičnim talijanskim naglaskom, što i odgovara postojećim društvenim stereotipima (Inge 2013). U jednom dijelu filma, Skitnica, oponašajući talijanski naglasak, govori da oni baš i ne znaju dobro govoriti engleski te se na ovaj način Talijani stavljaju u inferiorni položaj u odnosu na Amerikance. Tony's je talijanski restoran, a jedine dvije vrste hrane koje kuhari spominju ili poslužuju su pizza i špageti, što odgovara još jednom društvenom stereotipu (Inge 2013). Osim toga, Talijani u filmu upotrebljavaju neke stereotipne načine komunikacije, poput korištenja uzrečice „Mamma mia!“ i gestikulacije rukama.

Bez obzira što većina sporednih likova pripada etničkim manjinama, većini likova glas su posudili glumci američkog podrijetla. Primjerice, mačkama Si i Am glas je posudila američka pjevačica Peggy Lee (IMDb, n.d.).

10. Aladdin (1992)

Radnja ovog animiranog filma odvija se u gradu Agrabah, a prati priču arapskog lopova Aladdina i princeze Jasmine. Aladdin je siromašan momak koji, zajedno sa svojim majmunom Abuom, živi na ulicama Agrabaha, te preživljava tako što krade hranu s tržnice. Jasmine je bogata princeza, odnosno sultanova kći, koja živi u palači. Aladdin upozna Jasmine na tržnici te mu se ona sviđa. Budući da je siromašan i kao takav se nikad ne bi uspio približiti princezi, pomoću Duha iz čarobne svjetiljke, Aladdin se pretvara da je princ kako bi osvojio princezu.

Prvi se etnički stereotip u ovom animiranom filmu pojavljuje već u uvodnoj sekvenci. Uvodna sekvenca prikazuje okolicu grada Agrabaha, a sve što zapravo vidimo je golema pustinja. Na taj se način stvara dojam da se arapski pejzaž sastoji samo od kilometara i kilometara pijeska, samo s ponekim gradom smještenim usred ogromne pustinje. U Hollywoodskim filmovima jedan od najčešćih stereotipa o Arapima je onaj koji ih prikazuje uz šatore i deve (Quimseyeh 2003; Nittle 2016; Little 2008 prema Najm 2019:95). Za vrijeme prikazivanja uvodne sekvence, u pozadini čujemo pjesmu *Arabian night*, koja također doprinosi stereotipiziranju arapskih krajeva. Prva strofa pjesme glasi:

„Ja dolazim iz zemlje, jako dalekog mjesta
Gdje lutaju karavane deva
Gdje je ravno i ogromno
I vrućina je žestoka
Barbarsko je, ali je dom“

Ovi se stihovi smatraju kontroverznima zato što prikazuju arapske zemlje kao „daleka mjesta“, odnosno mjesta daleka u odnosu na „Zapad“, a na taj se način doprinosi karakteriziranju Arapa kao *Drugih*. Također, izuzetno je problematičan zadnji stih koji karakterizira Arape kao barbore. Kako navode Rayahu, Udasmoro i Abdullah (2015:26), navedena strofa zapravo je promijenjena u odnosu na prvu verziju, u kojoj su posljednji stihovi glasili:

„Gdje ti odsjeku uho
Ako im se ne sviđa tvoje lice
Barbarsko je, ali je dom“

Ovim se stihovima još više sugerira barbarstvo i okrutnost Arapa. Također, kasnije u filmu, u sceni u kojoj Aladdin krade jabuku s tržnice, stražari koji su ga ulovili prijete da će mu odsjeći ruku zbog te krađe. Ova scena, kao i stihovi iz uvodne pjesme, podupiru stereotip o barbarstvu Arapa. Mnoga su istraživanja pokazala da su stereotipi o Arapima kao nasilnima, nemilosrdnima, iracionalnima i destruktivnima neki od najčešćih koji se pojavljuju u današnjem društvu (Alexander, Brewer i Livingston 2005 prema Najm 2019:94)

Nadalje, u prvoj sceni u kojoj upoznajemo protagonista ovog filma, Aladdina, jedna od prvih informacija koje saznajemo o njemu je ta da je on lopov. Iako je Aladdin okarakteriziran većinom pozitivnim osobinama, i u jednoj sceni iz filma on kruh koji je ukrao daje gladnoj djeci, činjenica da je Aladdin prikazan kao lopov veoma je problematična i pridonosi negativnoj stereotipizaciji Arapa. Prikazivanje Aladdina kao lopova problematično je zato što u današnjem društvu već postoji stereotip da su Arapi lopovi. Ovo potvrđuje i istraživanje provedeno 1979. godine u kojem autorica zaključuje da je najčešće zanimanje Arapa u američkim filmovima snimljenim između 1894. i 1960. godine, upravo bavljenje kriminalom (Nasir 1979 prema Semaan 2014:19). Osim toga, iako je Aladdin prikazan kao lopov, o njemu se u filmu govori kao o „nebrušenom dijamantu“. Iako je priča o Aladdinu preuzeta iz arapskih priča *Tisuću i*

jedna noć, na primjeru glavnog lika možemo vidjeti kako je priča amerikanizirana. Motiv siromašnog lika koji je „izabran“ i koji postaje dobar i uspješan popularan je u američkoj kulturi, pa, iako Aladdin predstavlja početak multikulturalne fazu Disneyeve produkcije, još uvijek možemo vidjeti da su filmovi većinom okrenuti bijeloj, američkoj publici (Booker 2009:56).

Rasizam je u ovom animiranom filmu vidljiv i kod karakterizacije likova. Glavni likovi, ujedno i pozitivni, koji prikazuju dobre osobine i čija ljubav na kraju filma pobjeđuje zlo, su Aladdin i Jasmine. I Aladdin i Jasmine na neki su način prikazani „više bijelima“ od zlikovaca. Ono što je možda najuočljivije je njihov naglasak. Oba lika, iako predstavljaju likove koji žive u arapskom gradu, govore američkim naglaskom. Glas princezi Jasmine posudila je Linda Larkin, rođena u Kaliforniji u Sjedinjenim Američkim Državama, dok je Aladdinu glas posudio Scott Eric Weigner, glumac podrijetlom iz New Yorka (IMDb, n.d.). Osim toga što su likovima glasove posudili američki glumci i što govore čistim američkim naglaskom, primjer *whitewashinga* vidimo i u samom izgledu likova. I Aladdin i Jasmine imaju tamnu kožu i kosu, što doista jesu fizičke karakteristike Arapa, ali u odnosu na negativne likove iz filma, Aladdin i Jasmine više su nalik bijelcima. S druge, pak, strane, negativni, zli likovi, poput Jafara, glavnog zlikovca koji se suprotstavlja Aladdinu i Jasmine, imaju dobro prepoznatljiv arapski naglasak, te su njihove fizičke karakteristike prenaplašene i više su nalik karikaturama. Primjerice, imaju mrki pogled, ekstremno velike i kukaste noseve ili glave čudnog oblika. Ovakav način karakterizacije likova, u kojem su glavni, pozitivni likovi, više nalik bijelcima, a negativni, zli likovi, karikaturalnoj predodžbi o Arapima, doprinosi stereotipizaciji Arapa kao zlih, okrutnih i barbarskih ljudi. Iako neki smatraju da ovakav način prikazivanja Arapa samo prikazuje sliku o Arapima koja je u to vrijeme postojala u američkoj kulturi, na ovaj način mlađa publika koja gleda ovaj film lakše će prihvatiti stereotipe koji se u filmu prikazuju zato što te iste stereotipe može vidjeti i na drugim mjestima (Booker 2009:55).

Slika 6 Fizičke karakteristike negativnih likova, Royal Guards, Fandom (pristup 4. 05. 2021.)

Slika 7 Fizičke karakteristike pozitivnih likova, Life Lessons from Aladdin and Jasmine, Disney Movie (pristup 4. 05. 2021.)

Film na brojne načine želi Arape portretirati kao daleke, egzotične i *Druge*. Jedan od primjera za to je i tigar Rajah, kućni ljubimac princeze Jasmine. Potpuno je neuobičajeno, i za „zapadne“ kulture, ali isto tako i za područje Bliskog Istoga, da ljudi imaju tigrove kao kućne ljubimce. Smatram da je i ovo jedan etnički stereotip kojim se Arape na neki način želi okarakterizirati kao divlje i manje civilizirane nego pripadnike „Zapadne kulture“. Osim prikazivanja egzotičnosti, tigar Rajah otvara još jedno rasističko pitanje. Naime, radnja filma odvija se u gradu Agrabah koji je nastao po uzoru na arapski grad Bagdad, dakle, Jasmine bi trebala predstavljati arapsku princezu. Međutim, njen kućni ljubimac zapravo je tigar indijskog imena Rajah. Također, sultanova palača izgledom neodoljivo podsjeća na indijski Taj Mahal. Primjer indijskog tigra i palače zapravo nam sugerira da u filmu arapska kultura nije vjerodostojno predstavljena (TeachMideast, n.d.). Na ovaj način zapravo se sugerira da su sve bliskoistočne kulture jednake te im se na taj način oduzima identitet i posebnost. O ovom problemu govori i Evelyn Alsultany koja se bavi reprezentacijom Arapa i Muslimana u Sjedinjenim Američkim

Državama. Ona govori da, primjerice, Arapi i Perzijanci nisu isto te da brisanjem razlika između kultura Bliskog istoka i sjeverne Afrike zapravo govorimo da su svi narodi crne boje kože jednaki i da među njima nema razlika (TeachMideast, n.d.).

Slika 8 Usporedba palače iz Agrabaha i Taj Mahala, 5 Things to Know About Aladdin, TeachMideast (pristup 4. 05. 2021.)

Animirani film Aladdin jedan je od rijetkih animiranih filmova u kojem glavnu ulogu imaju arapski likovi. Iako glavni likovi, koji su također Arapi, predstavljaju pozitivne osobine, cijeli film obiluje brojnim etničkim stereotipima. Budući da su animirani filmovi jedan od prvih medija s kojim se djeca susreću, oni će se često poistovjećivati upravo s likovima iz animiranih filmova, te su upravo iz tog razloga ovi etnički stereotipi veoma opasni. Vijeće za Američko-Islamske odnose (CAIR) 2019. godine izjavilo je da je Aladdin priča prepuna rasizma, orijentalizma i islamofobije te da likovi, kao i cjelokupan doživljaj filma promiču stereotipe koji podržavaju islamofobne ideje (TeachMideast, n.d.).

11. Pocahontas (1995)

Pocahontas je Disneyev animirani film čija se radnja odvija u sedamnaestom stoljeću na području američke savezne države Virginije. Radnja filma prati sukob između domorodaca i britanskih kolonista te ljubavnu priču između indijanske princeze Pocahontas i Britanca Johna Smitha.

U jednoj od prvih sekvenci filma John Smith i ostali Britanci plove brodom do Novog Svijeta i razgovaraju o domorocima. Već u prvom spominjanju Indijanaca, Britanci koriste naziv *divljaci*. Ovaj se naziv upotrebljava kroz čitav film, uz još neke pogrdne nazive poput *prljavi pogani*, *prljave zvijeri* i *necivilizirani*. Veliki problem nalazimo u tome što u svijetu, a posebice u Sjedinjenim Američkim Državama, već postoje stereotipi o Indijancima kao divljima i neciviliziranima. Razlog nastanka tih stereotipa je u tome što su oni u svom načinu života potpuno drugačiji od kolonizatora koji su naselili područje SAD-a. Tkalec (2016:48) ističe da indijanska društva najčešće nisu imala političke institucije, niti su dozvoljavala da pojedinci imaju moć i vladaju nad ostalima. Budući da kolonizatori nisu poznavali društva bez vlasti, oni su smatrali da im se domorodačke zajednice moraju podrediti. Međutim, potrebno je istaknuti da su indijanska plemena veoma brojna i između njih postoje velike razlike. Primjerice, u plemenu Powhatan koje se prikazuje u filmu, vođe su imali veliku moć i apsolutni autoritet (Powhatan tribe 2012). Osim toga, zbog svojih vjerovanja, koja se razlikuju od monoteističkih religija „zapada“, Indijanci su okarakterizirani kao pogani, a kolonizatori su čak od njih očekivali da se odreknu svojih lažnih bogova (Tkalec 2016:49). Primjer ovakvog etnocentrizma nalazimo i u filmu, a posebno je uočljiv u jednom dijalogu između Pocahontas i Johna Smitha. Pocahontas mu govori da je ono što oni imaju dovoljno i da ne žele velike kuće i gradove na svojoj zemlji, na što joj John Smith odgovara da ona to samo misli zato što ne zna za bolje. U ovoj je rečenici etnocentrizam izuzetno vidljiv. John Smith, koji predstavlja kolonizatore, zapravo govori da je njihova kultura superiornija samo zato što je tehnološki razvijenija. U tom razgovoru John Smith naziva Indijance divljacima i neciviliziranima, na što mu Pocahontas odgovara da to što su oni drugačiji od njih ne znači da su necivilizirani i manje vrijedni. Nakon tog razgovora Pocahontas pjeva pjesmu o vrijednostima vlastite kulture i naroda, te smatram da je ovaj dio zapravo i najpozitivniji dio čitavog animiranog filma. Dio ove pjesme glasi:

„Ti misliš da sam neuki divljak

I bio si na toliko mjesta

Sigurno si u pravu

Ali ja svejedno ne mogu vidjeti

Da sam ja ta koja je divlja

Kako može postojati toliko toga što ne znaš“

Ova nas pjesma uči da su sve kulture različite i da običaje i život drugih naroda nikada ne bismo trebali promatrati kroz prizmu vlastite kulture. To što je jedna civilizacija tehnološki naprednija od neke druge, ne znači da je ona superiornija.

Izuzetno problematičan dio ovog animiranog filma je i pjesma *Savages* koju likovi pjevaju prije odlaska u borbu. U ovoj je pjesmi prikazano rivalstvo između Britanaca i Indijanaca, a u čitavoj pjesmi jedni druge nazivaju pogrđnim imenima. Riječi ove pjesme su sljedeće:

„Što možeš očekivati

Od prljavih, malih pogana

Njihova cijela odvratna rasa je kao kletva

Njihova je koža pakleno crvena

Dobri su samo kad su mrtvi

Oni su štetočine, kao što sam i rekao

A i gore od toga“

U vrijeme odvijanja radnje ovog filma, odnosno u sedamnaestom stoljeću, odnosi između kolonizatora i domorodaca zaista su bili narušeni. Povijesno je točno da su domoroci vidjeli Indijance kao prijetnju, željeli su ih istjerati s vlastite zemlje i vladati nad njima. Međutim, upotreba ovakvog rječnika u animiranom filmu izuzetno je problematična. Animirani film je medij koji je prvenstveno namijenjen djeci, a djeca se često poistovjećuju s animiranim likovima. Smatram da je odnos između kolonizatora i Indijanaca trebalo prikazati na drugačiji, manje nasilan način. Kako navodi i Pewewardy (1996/97) riječi ove pjesme ostavljaju duboke emocionalne i psihološke ožiljke na djeci indijanskog porijekla. Oni mogu smatrati da su zaista inferiorni u odnosu na djecu bijele rase, što uvelike može utjecati na narušavanje njihovog samopoštovanja.

Ono što nije vidljivo u samom animiranom filmu, a brojni znanstvenici, poput Pewewardy (1996/1997), koji se bave položajem Indijanaca u američkom društvu, ističu kao veoma važno, je činjenica da je Pocahontas film snimljen prema stvarnim likovima, ali je povijesno netočan.

Naime, Pocahontas je bila kći poglavice Powhatan, koja je živjela na prijelazu iz šesnaestog u sedamnaesto stoljeće. Ona je bila vrlo važna osoba u britansko-indijanskim odnosima, te su je Britanci oteli i držali ju zatočenom godinu dana. Odijevala se poput Britanke, bila je krštena te se udala za britanskog kolonista Johna Rolfea. Oni su, zajedno sa svojim sinom, 1616. godine posjetili Englesku kako bi pokazali svoju podršku koloniji u Virginiji, a na povratku u Sjedinjene Američke Države, Pocahontas je preminula od velikih boginja. Osim same povijesti, u filmu ni indijanska kultura nije vjerodostojno prikazana. Pewewardy (1996/1997) navodi da je u većini indijanskih plemena postojala kulturna norma prema kojoj svi pripadnici plemena moraju slušati naredbe svojih roditelja, međutim, u filmu se Pocahontas ogлуši na naredbe svog oca zbog ljubavi prema bijelcu. Problematika napuštanja povijesne točnosti i romantiziranja priče između Pocahontas i Johna Smitha je u tome što se način života indijanskih plemena ne prikazuje na pravi način. Iako je Pocahontas bila iznimna mlada žena, na ovaj se način govori da ona nije bila dovoljno dobra ako nije bila dio „zapadnjačke“ romantične ljubavne priče.

Također, još jedan detalj koji ne odgovara stvarnosti je sam izgled likova. Ovo je posebice uočljivo kod prikaza same Pocahontas. Naime, odjeća koju Pocahontas nosi u filmu ne odgovara tradicionalnom plemenskom načinu odijevanja. Žene iz Powhatan plemena nosile su pregače od jelenje kože i tajice, a na nogama su nosile mokasine (Powhatan tribe 2012). Na temelju toga možemo zaključiti da odjeća lika Pocahontas u animiranom filmu ne odgovara tradicionalnom načinu odijevanja u njezinom plemenu. Na ovaj je način lik Pocahontas seksualiziran što odgovara društvenom stereotipu o lijepim Indijankama koje postaju objekt želje muškaraca bijele rase (Nittle 2021).

Slika 9 Disneyev prikaz Pocahontas, Pocahontas, Disney fandom Hrvatska (pristup 21. 05. 2021.)

Slika 10 Slika Pocahontas nastala 1614.godine, Pocahontas, getty images (pristup 21. 05. 2021.)

Na prvi bi se pogled moglo činiti da u ovom animiranom filmu nisu prisutni etnički stereotipi. Čak bi se pjesma *Savages* mogla opravdati činjenicom da su u to vrijeme Indijanci i kolonizatori zaista ratovali i u društvu je prevladavalo mišljenje o Indijancima kao divljacima. Dakle, iako se termin *divljaci* koristi kroz cijeli film, on je tu kako bi prikazao odnos između Britanaca i Indijanaca, ali indijanska kultura u filmu nije prikazana kao divlja. Scene koje prikazuju život domorodaca prikazuju život u harmoniji i u skladu s prirodom. Indijanci su prikazani u pozitivnom svjetlu, prikazani su kao hrabri, plemeniti i pouzdani te žive u harmoniji sa svojim prirodnim okruženjem (Booker 2009:61). Međutim, ono što moramo imati na umu je činjenica da je ovaj animirani film prvenstveno namijenjen djeci. Djeca pripadnici zajednice američkih Indijanaca koja će gledati ovaj animirani film, zbog ovakvog izbora riječi mogu stvoriti negativnu sliku o sebi. Isto tako, mijenjanjem priče na neki se način govori da indijanska kultura nije dovoljno dobra i zanimljiva da bi se o njoj napravio animirani film, bez uplitanja tipičnih „zapadnjačkih“ elemenata, u ovom slučaju ljubavne priče između Pocahontas i Johna Smitha.

Pozitivan element ovog animiranog filma su glumci koji su posudili glasove likovima. Trina likovima koji predstavljaju Indijance, Pocahontas, njenom ocu i najboljoj prijateljici, a koji i imaju najviše dijaloga u filmu, glasove su posudili glumci pripadnici zajednice američkih Indijanaca (IMDb, n.d.).

12. Zvonar crkve Notre-Dame (1996)

Zvonar crkve Notre-Dame animirani je film koji govori o Quasimodu, zvonaru u katedrali Notre-Dame, kojeg zli Frollo čuva u kuli katedrale. Frollo je, dok je Quasimodo još bio novorođenče, ubio njegovu majku zato što je s ostalim Romima nezakonito ušla u Pariz. Nakon toga je, zbog njegovog fizičkog izgleda, djetetu dao ime Quasimodo, što znači poluformiran, te ga je zatvorio u kulu. Nakon 20 godina Quasimodo izlazi iz kule i upoznaje Romkinju Esmeraldu. Frollo i dalje ubija Rome, pa tako želi ubiti i Esmeraldu, a između Quasimoda i Esmeralde se razvije prijateljstvo te oni na kraju uspiju pobijediti zlog Frolla.

U ovom animiranom filmu vidljivi su etnički stereotipi prema Romima. Jedan od najproblematičnijih dijelova ovog animiranog filma je taj što se Romi nazivaju *gypsies*, što bi u hrvatskom prijevodu glasilo Cigani. Ovakvo je oslovljavanje romskog naroda neprihvatljivo zato što se u društvu ovaj naziv gotovo uvijek upotrebljava u službi stereotipiziranja i diskriminacije. Termin *gypsy* često se koristi u popularnoj literaturi, ali gotovo se uvijek smatra rasističkim. Iako ne smatraju svi Romi ovaj termin uvredljivim te se čak u nekim organizacijama on upotrebljava kao dio službenog diskursa (Ostapyk 2019:83).

Društveni stereotipi prema Romima većim su dijelom negativni. Jedan od rijetkih pozitivnih stereotipa o Romima je taj da su talentirani za glazbu, dok je popis negativnih stereotipa puno duži. Maučec (2013:186) navodi neke od najprisutnijih stereotipa o Romima:

- Romi su neobrazovani i ne pokazuju interes za školom i zaposlenjem, pa prose po ulicama
- Romi su prevaranti i lopovi
- Romi nose šarenu odjeću i mnogo nakita
- Romkinje su veoma lijepe i zavodljive
- Romi proriču sudbinu i bave se gatanjem i magijom
- Romi žive nomadskim načinom života

Slično govori i Ostapyk (2019:83) kad navodi da su najčešći stereotipi o Romima ti da su kriminalci i kradljivci djece, misteriozni, romantični, zavodljivi i neobrazovani, a Romkinje se bave proricanjem sudbine i imaju natprirodne moći.

Ovo su samo neki od negativnih stereotipa o Romima koji su prisutni u današnjem društvu, a svi su navedeni stereotipi vidljivi u ovom animiranom filmu.

Prvi stereotip govori o tome da su Romi neobrazovani i, umjesto zaposlenja, radije prose na ulicama. Ovaj je stereotip prikazan na glavnom liku Esmeralde. U sceni u kojoj po prvi puta susrećemo Esmeraldu ona je prikazana kako na ulici svira i pleše za novac. Uz nju se nalazi još jedan Rom koji također svira. Ova scena zapravo prikazuje i pozitivni etnički stereotip o talentu za glazbu koji posjeduju Romi. Također, kasnije u filmu Esmeralda i Quasimodo razgovaraju o drvenim figuricama koje on izrađuje. Esmeralda tada govori da mu zavidi na znanju izrade figurica, jer da ih ona zna izrađivati, ne bi morala plesati na ulici. Ova rečenica zapravo potvrđuje stereotip da Romi nisu zainteresirani za bilo kakav oblik učenja i obrazovanja te isto tako govori da Esmeralda pleše na ulici samo zato što ne zna raditi ništa drugo. Dakle, ova nam rečenica zapravo govori da Romi nisu sposobni zarađivati novac na neki drugi način, osim da prose na ulici. Međutim, brojna su istraživanja pokazala da je ovaj stereotip neistinit. Naime, Maučec (2013:186) navodi primjer istraživanja u Bugarskoj koje je provedeno 1997. godine, u kojem je pokazano da 46% Roma pokušava pronaći posao, što je mnogo više u usporedbi sa samo 19% ukupne populacije. Osim toga, istraživanje provedeno u Mađarskoj pokazalo je da Romi aktivno traže zaposlenje i da su na fakultetima jednako motivirani za učenje kao i ostali studenti.

Scena u kojoj Esmeralda pleše na ulici prikazuje još jedan stereotip - onaj o Romima kao lopovima. Za vrijeme Esmeraldinog plesa, pokraj nje prolazi majka koja svom djetetu govori da se drži podalje od njih jer će ih pokrasti. Ovo nije jedina referenca na ovaj stereotip. Primjerice, scena s početka filma prikazuje Quasimodove roditelje kako bježe od vojnika na čelu s Frollom. Frollo i vojnici su krenuli u potjeru za njima zato što je Quasimodova majka držala nešto u ruci, a zbog činjenice da su bili Romi, Frollo je smatrao da su nešto ukrali. Dakle, stereotip o Romima kao lopovima pojavljuje se već na početku filma.

Jedan od najpoznatijih stereotipa o Romima odnosi se na njihov fizički izgled. Govori se da Romi nose šarenu odjeću i mnogo nakita. Upravo je na ovaj način prikazana Esmeralda, ali i ostali sporedni likovi koji prikazuju Rome. U filmu su prikazani i građani Pariza koji nisu Romi, pa između njih i Roma možemo vidjeti velike razlike u fizičkom izgledu. Svi su Romi prikazani u odjeći šarenih boja te svi nose zlatni nakit. Većina je mladih ženskih likova odjevena u otvorenije haljine koje otkrivaju trbuh i ramena.

Slika 11 Fizički izgled Roma, Romani rants: The Hunchback of Notre Dame (Disney) critiques and concerns, Roma in the Arts (pristup 26. 05. 2021.)

Prikazivanje Romkinja u filmu, a posebice Esmeralde, otvara još jedan etnički stereotip, onaj o lijepim i zavodljivim Romkinjama. Esmeralda je u filmu prikazana kao izuzetno lijepa i senzualna žena u koju se zaljubljuju čak trojica muškaraca. Esmeralda ima tamnu kožu i bujnu crnu kosu, što jesu fizičke karakteristike Roma, međutim, njene su oči zelene boje. Također, većina Roma u filmu prikazani su kao karikature. Imaju iznimno velike noseve, velike i okrugle oči i male brade, a jedino je Esmeralda, uz još nekoliko mlađih Romkinja, fizički prikazana lijepom. Esmeralda prikazuje pozitivne osobine poput hrabrosti, brige za druge i požrtvovnosti, pa je sa zelenim očima, koje su karakteristične za europske narode, prikazana „više bijelom“ od ostalih Roma koji su prikazani kao zli i nemilosrdni prevaranti. Osim toga, Esmeralda je u ovom animiranom filmu veoma seksualizirana, a posebno je to vidljivo u sceni u kojoj pleše na festivalu. Romkinje su u velikom broju medijskih prikaza pretjerano seksualizirane, a Gay i Blasco (2008) prema Ostapyk (2019:85) navode da je „predatorska ženska seksualnost“ jedan od glavnih stereotipa koje društvo ima o Romima.

Slika 12 Esmeralda, Esmeralda and sexualisation, Medium (pristup 26. 05. 2021.)

Osim toga, Esmeraldina seksualizacija i zavodljivost dolaze do izražaja i u sceni u kojoj Frollo otkriva svoju privlačnost, odnosno požudu prema Esmeraldi. U toj sceni Frollo pjeva sljedeće stihove:

„Nisam ja kriv

Ne treba kriviti mene

Kriva je Ciganka

Vještica koja je poslala ovaj plamen“

U ovim stihovima Frollo govori da je Esmeralda kriva za njegovu požudu i ovim zapravo potvrđuje stereotip o Romkinjama kao senzualnim ženama koje zavode muškarce te seksističku predodžbu prema kojoj su žene same krive za mušku požudu, a posljedično i za seksualno nasilje. Također, Frollo Esmeraldu naziva vješticom i time otvara još jedan etnički stereotip. Naime, Romi se često povezuju s magijom, gatanjem i proricanjem sudbine, a sve to možemo vidjeti i u ovom filmu. Primjerice, nakon što se Esmeralda suprotstavila Frollu, ona koristi razne trikove kako bi pobjegla njegovim vojnicima te se na taj način stvara poveznica između Roma i magije. Kasnije u filmu, Esmeralda razgovara s Quasimodom u kuli i čita mu sudbinu s dlana, a u jednoj sceni Frollo Rome naziva „proricateljima sudbine i čitačima dlanova“. Još jedan stereotip o Romima je taj da žive nomadskim načinom života. I ovaj je stereotip prisutan u filmu u rečenici koju izgovara Frollo, ali kasnije i Esmeralda. Ona govori da Romi nisu stvoreni da žive unutar zidina.

Jedna od scena koja najviše doprinosi stereotipiziranju Roma je scena u kojoj Quasimodo dolazi u Dvor čudesa. To je mjesto u kojem se skrivaju svi kriminalci iz grada, a nalazi se u katakombama. Svi su kriminalci iz skrovišta, kao i njihov vođa, prikazani kao Romi. Vođa kriminalaca pjeva pjesmu čije su riječi sljedeće:

„Možda ste čuli za mistično mjesto

Koje se naziva Dvor čudesa

Braćo, ovdje ste!

Gdje hromi mogu hodati

A slijepi mogu vidjeti“

Za vrijeme pjevanja ovih stihova prikazani su Romi koji bacaju svoja pomagala za hodanje i poveze za oči, što sugerira da se u gradu prave da su hromi ili slijepi samo kako bi prosili, a kad dođu u svoje skrovište vraćaju se normalnom životu. Ovaj je etnički stereotip izuzetno problematičan zato što ne prikazuje Rome samo kako prose već ih prikazuje kao varalice koji su spremni na sve kako bi od ljudi dobili novac.

Još jedan problematičan detalj filma odnosi se na glumce koji su dali glasove likovima koji predstavljaju Rome. Naime, Esmeraldi je glas posudila američka glumica Demi Moore, Quasimodu američki glumac Tom Hulce, a Clopinu, romskom vođi kriminalaca, Amerikanac Paul Kandel. Dakle, ni jedan od navedenih glumaca nije romskog podrijetla (IMDb, n.d.).

13. Mulan (1998)

Mulan je film iz Disneyeve produkcije, a govori o djevojci Mulan koja se pretvara da je muškarac kako bi spasila svog oca. Radnja filma odvija se u 15. stoljeću u Kini, a prikazuje napad Huna na Kinu. Mulanin otac pozvan je u vojsku, međutim budući da je on vrlo slab, Mulan ga želi spasiti te se pruruši u muškarca, pobjegne od kuće i pridruži se vojsci. Na kraju filma, Mulan svojom sposobnošću i inteligencijom uspije spasiti zemlju od Huna.

U ovom je animiranom filmu prikazana kineska kultura, a kroz čitav film možemo uočiti nekoliko etničkih stereotipa. U prošlosti je uloga žene u Kini bila bitno drugačija nego danas. Muškarce se smatralo glavama obitelji, a žene su bile u inferiornom položaju. Uloga žene u društvu uglavnom se odnosila na obiteljske uloge, pa je tako žena mogla biti kći, sestra, majka ili supruga. Također, odnos žene i muškarca promatrao se kroz perspektivu yina i yanga koji se međusobno upotpunjuju. Žene su predstavljale yin, koji je pasivan, smiren, nježan, popustljiv i osjetljiv. S druge strane, muškarci su predstavljali yang kojeg obilježava aktivnost, asertivnost i dominantnost (Ebrey, n.d.). Iako su odnosi između muškaraca i žena u tradicionalnoj Kini zaista bili ovakvi, problem je u tome što u društvu i danas postoji stereotip da su žene u Kini inferiorne muškarcima i da je njihov posao da ostanu kod kuće i brinu za obitelj. Ovakvu sliku žene u Kini možemo vidjeti i u ovom animiranom filmu. Primjerice, u jednoj od scena s početka filma, Mulan se priprema za dolazak *matchmakera*, odnosno žene koja će Mulan pomoći da pronađe supruga. Mulan je veoma zabrinuta oko toga i ne želi se osramotiti jer je ovaj događaj

jedan od najvažnijih u životu žene. Za to vrijeme pjeva se pjesma *Honor to Us All*, čije su riječi izuzetno problematične jer potiču stereotip da je u Kini ženama mjesto kod kuće, a glavni posao je da služe svojim supruzima. Riječi pjesme su sljedeće:

„Djevojka može svojoj obitelji

Donijeti čast na jedan način

Tako što će se dobro udati

A ovo može biti taj dan

Muškarci žele djevojke s dobrim ukusom

Smirene

Poslušne

Koje mnogo rade

Koje su dobro odgojene

I imaju malen struk

Svima ćeš nam donijeti čast“

Riječi ove pjesme zapravo govore da je najvažnije da djevojka bude poslušna i radišna jer će se jedino tako udati, a udaja je jedini način da djevojka donese čast svojoj obitelji. Slično se govori i kasnije u pjesmi *A Girl Worth Fighting For* u kojoj vojnici opisuju savršenu ženu. U toj pjesmi oni nabrajaju da savršena žena mora biti bljeđa od mjeseca, mora se diviti snazi muškarca i mora dobro kuhati. Mulan govori da bi savršena žena trebala biti inteligentna i govoriti ono što misli, ali ostali se vojnici ne slože s njom. Mulan se smatra jednim od prvih filmova koji želi pobiti rodne stereotipe i koji želi pokazati da i žene mogu biti heroji, a ne samo princeze koje čekaju da ih princ spasi. Međutim, kroz cijeli se film proteže ideja da su žene inferiorne muškarcima, pa se postavlja pitanje kako to utječe na djevojčice koje gledaju ovaj film, a posebno djevojčice kineskog podrijetla. Na kraju filma Mulan ipak uspije pokazati da su i žene hrabre, snažne i inteligentne i da mogu svojoj obitelji donijeti čast i na neki drugi način, a ne

samo udajom. Smatram da ovakav prikaz odnosa između žena i muškaraca ne bismo trebali smatrati stereotipnim, jer je on u to vrijeme u Kini zaista postojao. Međutim, glavni problem koji možemo vidjeti je taj što u društvu postoji stereotip o tome da su žene u Kini i danas inferiorne muškarcima, pa ovakav prikaz kineske kulture može još više doprinijeti toj stereotipizaciji.

Idući etnički stereotip možemo vidjeti u samom fizičkom prikazu likova. Uočljivo je da su Mulan i Li Shang jedni od rijetkih likova koji u filmu nisu prikazani kao karikature. Također, oba ova lika govore američkim naglaskom, dok, primjerice, Mulanini roditelji imaju kineski naglasak. Što se tiče glumaca koji su likovima posudili glasove, možemo uočiti da je većina tih glumaca kineskog podrijetla. Liku Mulan glas je posudila Ming-Na Wen rođena na otoku Macao pokraj Hong Konga. Shangu, glavnom muškom liku, glas je posudio BD Wong, glumac kineskog podrijetla rođen u San Franciscu (IMDb, n.d.). Dakle, glavni likovi koji predstavljaju pozitivne osobine, poput snage, inteligencije i hrabrosti, prikazani su fizički privlačnim i govore američkim naglaskom, dok su sporedni likovi prikazani s preuveličanim fizičkim karakteristikama. Primjerice, imaju jako malene i ukošene oči, a muškarci imaju dugačke brade i brkove. Ovo je posebno uočljivo kod glavnih negativaca u filmu, odnosno Huna. Huni su nomadski narod mongolskog podrijetla, iznimno su vješti strijelci i konjanici poznati po svojim žestokim i brzim pohodima. Najpoznatiji hunski vođa bio je Atila čija je smrt označila i propast čitavog naroda (Hrvatska enciklopedija, n.d.). U ovom su filmu Huni prikazani poput karikatura. Njihova je koža mnogo tamnija od ostalih kineskih vojnika, veoma su veliki i snažni, crte lica su im oštre i imaju malene i ukošene oči.

Slika 13 Prikaz Huna, Shan Yu, Fandom (pristup 3. 06. 2021.)

Jedan od likova koji je najviše etnički stereotipiziran je Emperor. Wang (2014) navodi da je jedan od najčešćih prikaza Kineza u filmovima upravo lik starijeg, iznimno mudrog i smirenog čovjeka koji često govori u metaforama. Emperor je prikazan upravo na takav način, od njegovog fizičkog izgleda, do ponašanja i razgovora. Prikazan je kao stariji čovjek s prenaplašenim facijalnim karakteristikama. Osim toga, u filmu je uvijek smiren i daje mudre savjete skrivene u metafore, kao na primjer: „Cvijet koji raste u nedaći je najrjeđi i najljepši od svih“ ili „Jedno zrno riže može nagnuti vagu. Jedan čovjek može biti razlika između pobjede i poraza“.

Slika 14 Fizičke karakteristike Emperora, The Emperor of China, Fandom (pristup 3. 06. 2021.)

Nadalje, još jedan problem koji se javlja u filmu je pogrešno prikazivanje kineske kulture. Mnogi su elementi kineske kulture promijenjeni kako bi bili sličniji „zapadu“. Primjerice, u to vrijeme je u Kini bilo potpuno neuobičajeno javno iskazivanje pažnje, posebno između žene i muškarca, međutim na kraju filma prikazana je scena u kojoj Mulan zagrlila Emperora. Osim toga, u jednoj sceni Mulan svom ocu predaje darove koje je dobila od Emperora, a on ih baca na tlo i zagrlila Mulan. Međutim, u to vrijeme Emperorovi darovi izuzetno su se cijenili i spremali su se u hramove ili posebne sobe, pa je gotovo nemoguće da bi ih Mulanin otac bacio na pod (Tang 2008:152). Mijenjanjem kineske kulture u filmu zapravo se stvorila tipična romantizirana verzija Disney filma koja možda ne odgovara u potpunosti stvarnosti, ali zato privlači gledatelje. Mulan je jedan od Disneyevih filmova s najvećom ostvarenom zaradom u svijetu, koja danas dostiže 475 milijuna dolara, međutim, u Kini film nije ostvario takav uspjeh. Razlog tome dijelom vjerojatno leži upravo u pogrešnoj reprezentaciji kineske kulture i tradicije (Wehrstedt 2020).

Nikitina i Furuoka (2013:186) proveli su istraživanje o stereotipima koje studenti imaju o Kini. Kada je bila riječ o kineskoj kulturi, neki od pojmova koje su studenti najčešće spominjali su Veliki kineski zid, zmajevi, kineska hrana, štapići i pande. Ovo su obilježja koja se u društvu najčešće vežu uz Kinu, a pojavljuju se i u ovom filmu. Već u prvoj sceni filma prikazuje se Veliki kineski zid koji je jedan od najprepoznatljivijih obilježja Kine. Jedan od problematičnijih simbola iz filma je zmaj Mushu. Zmaj je zapravo predstavljen kao karikatura, a glas mu posuđuje američki glumac Eddie Murphy (IMDb, n.d.). Zmajevi predstavljaju važan dio kineske tradicije i kulture, pa je ovakva slika zmaja zasmetala brojnim Kinezima. Tako se navodi da je očito da lik zmaja nije tipičan kineski lik, već je amerikaniziran (Wehrstedt 2020). Osim toga, problematičan dio filma je i miješanje različitih azijskih kultura u jednu univerzalnu kulturu. Primjerice, haljina koju Mulan nosi kad se priprema za susret s *matchmakerom* podsjeća na tradicionalni japanski kimono. Također, u filmu se javlja i cvijet trešnje koji je zapravo nacionalni cvijet Japana, a koji u njihovoj kulturi predstavlja kratkotrajnost i obnovu (Richman-Abdou 2018). Na ovaj se način azijske kulture homogeniziraju i oduzima se identitet svakoj osobi koja pripada nekoj od tih kultura.

Film zapravo na istinit način predstavlja odnose između muškaraca i žena u to doba, pa inferiornost žena prikazanu u filmu zapravo ne treba shvaćati kao negativan stereotip. Međutim, problem je u tome što se ta inferiornost može smatrati stereotipom u kontekstu današnjeg vremena. Dakle, iako su u prošlosti u Kini muškarci bili dominantni u odnosu na žene, u današnje vrijeme to više nije tako, ali se bez obzira na to ovaj stereotip zadržao u društvu. Možemo zaključiti da je glavni problem ovog filma iskrivljavanje kineske kulture kako bi priča postala bliža i zanimljivija gledateljima sa „zapada“.

14. Princeza i žabac (2009)

Princeza i žabac Disneyev je animirani film koji prati život Tiane, Afroamerikanke koja živi u New Orleansu u 1920-im godinama. Tianina najveća želja je otvoriti vlastiti restoran, pa cijeli život naporno radi kako bi to ostvarila. Međutim, jednog dana susreće princa kojeg je čarobnjak pretvorio u žapca, poljubi ga te se i sama pretvori u žabu. Na kraju filma Tiana i princ se zaljubljuju i vjenčaju, ponovo se pretvore u ljude i Tiana ostvaruje svoju želju i otvori svoj restoran.

Budući da se radnja filma događa 1920-ih godina u New Orleansu, u filmu su uočljivi elementi segregacije. Naime, u to su vrijeme još uvijek bili aktualni Jim Crow zakoni, a Afroamerikanci su se smatrali građanima drugog reda (Davis 1997 prema Gehlawat 2010:420). Primjerice, u filmu se vidi velika razlika između dijela grada u kojem žive Tiana i njena majka i dijela grada u kojem živi Tianina prijateljica Charlotte i njen otac, koji su bijele rase. Tiana živi u malenoj, skromnoj kući okruženoj sličnim kućama čiji su svi stanovnici Afroamerikanci. Charlotte i njen otac, koji su ujedno i jedni od najbogatijih ljudi u gradu, žive na drugom dijelu grada u velebnoj kući nalik dvorcu. Osim toga, segregaciju možemo vidjeti i u sceni koja se odvija za vrijeme zabave kod Charlotte. Svi su uzvanici na toj zabavi bijelci, a samo su radnici, uključujući i Tianu, koja priprema i poslužuje hranu, Afroamerikanci. Također, bend koji na zabavi svira jazz glazbu uključuje samo Afroamerikance, što zapravo otvara još jedan stereotip o Afroamerikancima – onaj da su svi talentirani za glazbu, posebice jazz. Osim toga, prva scena u kojoj vidimo odraslu Tianu, prikazuje ju kako iscrpljena dolazi s posla te nakon kratkog odmora odmah odlazi na drugi posao. Tiana iznimno puno radi, ali ne zarađuje mnogo novaca te sve što može štediti kako bi jednog dana mogla otvoriti svoj restoran. Također, svi radnici u restoranu prikazani su kao Afroamerikanci, dok su gosti većinom prikazani kao bijelci.

Kada govorimo o stereotipiziranju, posebno je uočljiv lik Tianine majke. Naime, dok su Tiana i Charlotte još bile djeca, posao Tianine majke bio je da se brine za Charlotte, pa su ona i Tiana postale dobre prijateljice. U ovom liku možemo vidjeti jedan od tipičnih stereotipa o Afroamerikancima koji postoje već desetljećima, a u društvu se održao sve do danas. Taj se stereotip naziva Mammy, a predstavlja karikaturu koja prikazuje ženu crne boje kože, pretilu i grubu. Ona predstavlja majku koja voli svoju obitelj, deseksualizirana je i pripada bjelačkoj obitelji za koju radi i koja je njen cijeli svijet (Daniels i Daniels 2019:15). Mammy je prikazana kao dominantna svom suprugu, a, iako je često opisana kao tiranka, prema bjelačkoj obitelji za koju je radila odnosila se s punim poštovanjem (Green, n.d.). Iako Tianina majka nije prikazana grubom prema svojoj obitelji, možemo uočiti sličnosti s ovim stereotipom u načinu na koji se odnosi prema bjelačkoj obitelji za koju radi. Također, u originalnoj verziji filma Tianino ime bilo je Maddy, a radila je kao sluškinja. Međutim, s obzirom na to da ime Maddy previše podsjeća na stereotip Mammy te na negativne konotacije vezane uz rad Afroamerikanki kao sluškinja, Disney je odlučio promijeniti njeno ime i zanimanje nakon konzultacija s NAACP i Oprah Winfrey (Turner 2013:84).

Što se tiče samog fizičkog izgleda likova, kod glavnog lika nema karikaturizacije. Tiana ima tamnu kožu, kosu i oči i njene fizičke karakteristike odgovaraju karakteristikama

Afroamerikanaca, a glas joj je posudila Anika Noni Rose, glumica afroameričkog podrijetla (IMDb, n.d.). Međutim, problem se javlja kod prikazivanja princa Naveena. U filmu princ dolazi iz imaginarne zemlje Maldonije. Princ ima tamnu boju kože, ali svjetliju od Tiane i neobičan, neprepoznatljiv naglasak. Također, iako princ ima tamnu kožu, zbog činjenice da je trebao ostati kao počasni gost kod Charlotte i njenog oca, možemo zaključiti da on nije bio Afroamerikanac. Naime, zbog segregacijskih zakona bilo bi nedopustivo da Afroamerikanac boravi u kući obitelji bijele rase. Na kraju filma prikazani su Naveenovi roditelji, a odjeća njegove majke podsjeća na indijski sari, pa postoji mogućnost da je princ podrijetlom iz Indije (Gehlawat 2010:424). Naveenu je glas posudio Bruno Campos, glumac rođen u Rio de Janeiru (IMDb, n.d.). Kako navode Charania i Simonds (2010:70), problem kod prikazivanja princa je u tome što on nije prikazan kao Afroamerikanac, iako su većina likova u filmu Afroamerikanci. Autorice navode da princ nije afroameričkog podrijetla jer producenti nisu željeli prikazati Afroamerikanca na tako visokom i utjecajnom položaju.

Etnički stereotipi prema Afroamerikancima vidljivi su u likovima doktora Faciliera i Mame Odie. Naime, u društvu postoji efekt koji se naziva superhumanizacija Afroamerikanaca. Superhumanizaciju istražuju znanosti poput sociologije i antropologije, a definiraju je kao pripisivanje nadnaravnih, ekstrasenzornih i magičnih moći ljudima koji se na taj način dehumaniziraju. Istraživanja su pokazala da osobe bijele rase imaju tendenciju superhumanizaciju pripisivati Afroamerikancima u većoj mjeri nego bijelcima (Waytz, Hoffman i Trawalter 2014:2). Likovi doktora Faciliera i Mame Odie u filmu su prikazani kao Afroamerikanci s prenaplašenim fizičkim karakteristikama u odnosu na ostale afroameričke likove. Nadimak doktora Faciliera je Shadow Man i on predstavlja glavnog zlikovca u filmu. Bavi se voodoo praksama, proricanjem sudbine, magijom te može razgovarati s duhovima. Mama Odie odjevena je u bijelu haljinu, na glavi nosi turban, bosa je i ima mnogo nakita. Također se bavi magijom, točnije voodoo praksama te može razgovarati sa životinjama.

Slika 15 Dr.Facilier, Fandom (pristup 04. 06. 2021.)

Slika 16 Mama Odie, Fandom (pristup 04. 06. 2021.)

Dakle, jedine dvije osobe koje se bave određenim oblikom magije u filmu prikazane su kao Afroamerikanci. Budući da u društvu postoji stereotip da Afroamerikanci posjeduju nadnaravne moći, možemo shvatiti zašto su ova dva lika problematična. Da su svi glavni likovi u filmu prikazani kao Afroamerikanci, bilo bi shvatljivo i to da su oba lika koja se bave magijom Afroamerikanci. Međutim, budući da u filmu postoje i bijelci, a posebno imajući na umu da glavni muški lik u filmu nije Afroamerikanac, možemo postaviti pitanje zašto su likovi s nadnaravnim moćima upravo Afroamerikanci?

Princeza i žabac prvi je Disneyev animirani film čija je glavna junakinja princeza afroameričkog podrijetla (Gehlawat 2010:417). Prva Disneyeva princeza, Snjeguljica, nastala je 1937. godine što znači da je svijet čekao čak 72 godine da dobije svoju prvu afroameričku Disney princezu. Upravo je zato veoma neobično što Tiana većinu filma provede pretvorena u

žabu. Gledajući animirane filmove, djeca se često poistovjećuju s likovima. Princeza i žabac trebao je biti film koji će djevojčicama afroameričkog podrijetla dati pozitivan ženski lik s kojim se mogu poistovjetiti, međutim, na ovaj im je način to uskraćeno. Upravo je to jedan od aspekata koji gledatelji filmu najviše zamjeraju.

Iako u filmu možemo vidjeti neke naznake segregacije koja je postojala u New Orleansu u to vrijeme, neki autori smatraju da ovaj animirani film predstavlja koncept zvan *colorblindness*. To znači da, iako je Tiana prikazana kao Afroamerikanka, njena boja kože, odnosno njeno podrijetlo, zapravo nije važno. Rasizam slijep na boje negira razlike temeljene na boji kože tako što jednostavno odbija vidjeti boju. Problem u ovom pristupu je u tome što sama činjenica sljepoće na boje implicira da je boja nešto negativno. Isto tako, zanemarujući boju kože, zapravo se zanemaruje i identitet osobe, njihova povijest, ali i čitava povijest rasizma (Greenberg 2015). Prema tome, Tiana je samo princeza, a ne afroamerička princeza. Dakle, na njenom mjestu može biti lik potpuno drugačijeg podrijetla i boje koža, a priča se uopće ne bi promijenila. Naglasak u ovom animiranom filmu više je na tome tko je Tiana, odnosno kakva je njena osobnost, nego na tome kojeg je ona podrijetla (Turner 2013:84). Dakle, autor zapravo ističe da Tianin život nije uvjerljivo prikazan jer je život Afroamerikanaca u to vrijeme bio mnogo teži. Posebno se to odnosi na prijateljstvo između Tiane i Charlotte te na posljednju scenu filma u kojoj Tiana otvara svoj restoran. U jednom trenutku filma, jedan od likova Tiani govori da djevojka njenog podrijetla ionako ne će uspjeti ostvariti snove, dok se na kraju filma to potpuno zanemaruje i film ponovo dobiva Disneyev romantizirani završetak. Ono što osobno smatram problematičnim je činjenica da su producenti filma za mjesto i vrijeme radnje odabrali upravo jug Sjedinjenih Američkih Država za vrijeme segregacije, u filmu su prikazali nekoliko segregacijskih motiva, pa su na kraju filma sve zanemarili i likovima dali sretan, ali u stvarnosti, nemoguć kraj.

15. Coco i velika tajna (2017)

Coco i velika tajna Pixarov je animirani film čiji je glavni lik dječak Miguel Rivera. Radnja filma odvija se u Meksiku na blagdan Dia de los Muertos, odnosno Dan mrtvih. Miguelov prapradjed napustio je njegovu praprabaku zbog toga što je želio postati glazbenik, pa je u njihovoj obitelji glazba već godinama zabranjena. Međutim, Miguel također želi postati glazbenik, a uzor mu je Ernesto de la Cruz, najpoznatiji meksički glazbenik. Miguel odluči da

će napraviti sve što je potrebno kako bi ostvario svoju najveću želju i bavio se glazbom, pa završi u zemlji mrtvih i mora dobiti blagoslov svojih predaka kako bi se mogao vratiti u svijet živih.

Coco i velika tajna prvi je Pixarov film u kojem likovi latinoameričkog podrijetla imaju glavnu ulogu. Radnja filma odvija se u Meksiku i svi likovi u filmu su Meksikanci. Film je dobio jako pozitivne kritike i od filmskih kritičara, ali i od publike. Producenti filma kontaktirali su konzultante meksičkog podrijetla te su nekoliko puta otputovali u Meksiko kako bi istražili i što točnije prikazali meksičku kulturu. Brojni kritičari smatraju da je Pixar u tome i uspio te da film prikazuje latinoameričku kulturu u pozitivnom svjetlu, bez poznatih društvenih stereotipa o Latinoamerikancima (Reyes 2017).

Bez obzira na to što se studio ovim filmom odmaknuo od očitog rasizma kojeg nalazimo u nekim od filmova, i u ovom animiranom filmu možemo pronaći nekoliko etničkih stereotipa. Radnja filma odvija se u Meksiku, pa se na početku filma prikazuju brojni motivi koje povežemo s Meksikom, a većina njih povezana je s praznikom Dia de los Muertos. Film započinje pričanjem priče o povijesti obitelji Rivera, a priča je prikazana na Papel Picadu. Papel Picado odnosi se na šarene komade papira koji se u Meksiku koriste kao dekoracija na raznim svečanostima. Na papirima su izrezani različiti dizajni koji uključuju najpoznatije simbole tih svečanosti (symbolsage, n.d.). Nakon toga, prikazan je obiteljski oltar, odnosno *ofrenda*, na kojem su postavljene fotografije preminulih članova obitelji. Osim fotografija, na oltaru se nalaze i kadife i šećerne lubanje koje se u Meksiku tradicionalno koriste za ukrašavanje oltara na Dan mrtvih (symbolsage, n.d.).

Slika 17 Oltar ukrašen za Dan mrtvih, *Ofrenda* in *Coco*, Cultural attache (08. 06. 2021.)

Osim simbola vezanih uz Dan mrtvih, na početku filma prikazane su i maske koje vežemo uz hrvanje koje je veoma popularno u Meksiku te *tapasi*, poznato meksičko jelo. Smatram kako su ovi poznati simboli u filmu prikazani kako bi se mjesto radnje smjestilo u Meksiko i da ih zbog toga ne bismo trebali smatrati negativnim etničkim stereotipima.

Jedan od najčešćih stereotipa o svim Latinoamerikancima, pa tako i Meksikancima, je onaj da žive u velikim obiteljima. Ovaj stereotip vidljiv je i u samom filmu. Miguel živi zajedno sa svojim roditeljima, braćom i sestrama, bakom, djedom i prabakom te tetama, ujakom, bratićima i sestričnima. Adcox (2020) navodi da je istraživanje provedeno 2015. godine pokazalo da latinoameričke obitelji zaista jesu veće od prosjeka, međutim, razlika je prilično mala. Naime, prosječna latinoamerička obitelj ima 3.87 članova, dok je nacionalni prosjek Sjedinjenih Američkih Država 3.19 članova.

Iako je većina likova u filmu prikazana prilično realno i bez stereotipa, ipak u nekim likovima možemo pronaći etničku stereotipizaciju. Jedan od tih likova je Miguelova baka, odnosno *abuela*. Naime, jedan od stereotipa o latinoameričkim ženama je taj da su veoma glasne i strastvene (Haynes 2018). Miguelova baka predstavlja glavu obitelji, glasna je, i veoma odlučna u tome da izbaci glazbu iz života svoje obitelji. Prema još jednom istraživanju provedenom 2018. godine, latinoamerički djedovi i bake smatraju da imaju veliku ulogu u životu svoje unučadi i da bi trebali sudjelovati u životnim odlukama koje njihove unuke i unuci donose (Adcox 2020). Drugi stereotipizirani lik je Ernesto de la Cruz. On je prikazan kao zavodnik, često je okružen ženama, a zanima ga samo slava, što je također jedan od čestih prikaza Latinoamerikanaca. Međutim, budući da su u filmu svi likovi prikazani kao Latinoamerikanci, smatram da prikazivanje ova dva lika ne moramo nužno smatrati problematičnim. Primjerice, da su ostali likovi u filmu bijelci i da su jedina dva latinoamerička lika u filmu prikazana na ovaj način, tada bismo ove prikaze mogli smatrati stereotipnim. U ovom su filmu brojni glavni i sporedni likovi prikazani na različite načine, s vlastitom osobnošću, pa su ove karakteristike u službi davanja osobnosti likovima, a ne etničkog određivanja i stereotipiziranja.

Latinoamerikanci, odnosno Hispanoamerikanci, zajednički je naziv za osobe podrijetlom iz Meksika, centralne Amerike, južne Amerike, Puerto Rica i određenih karipskih naroda (Adcox 2020). Iako Latinoamerikanci čine 17% stanovništva Sjedinjenih Američkih Država, njihova zastupljenost na televiziji iznosi samo 5%. Ako su prikazani u filmovima ili serijama, često su stereotipizirani. Najčešće su prikazani kao imigranti, lijeni i bez posla. Muškarci su najčešće prikazani kao kriminalci ili zavodnici, a žene kao glasne, temperamentne i zavodljive (Haynes 2018). *Coco* i *Velika tajna* film je koji nadilazi veliku većinu navedenih stereotipa i ne prikazuje

Meksikance kao egzotične *Druge*. Prikazuje meksičku kulturu i neke od njenih najpoznatijih simbola, ali ni simboli ni likovi nisu prikazani kao karikature temeljene na etničkoj stereotipizaciji.

Pozitivni aspekti filma je i taj što su većini likova glasove posudili glumci latinoameričkog podrijetla. Miguelu je glas posudio Anthony Gonzalez, američki glumac meksičkog podrijetla. Ernestu de la Cruzu glas je posudio američki glumac Benjamin Bratt, podrijetlom iz Perua (IMDb, n.d.). Međutim, iako je većina glumaca latinoameričkog podrijetla, nisu svi podrijetlom iz Meksika, gdje se radnja filma odvija. Likovi u filmu trebali bi predstavljati Meksikance, pa se postavlja pitanje jesu li na ovaj način producenti filma sve latinoameričke kulture svrstali pod jednu, univerzalnu kulturu? Kao što je i ranije u radu bilo spomenuto, na ovaj se način sugerira da su sve latinoameričke kulture jednake i da među njima nema razlika, a na taj se način pripadnicima tih latinoameričkih kultura oduzima identitet. Još jedan problem koji možemo uočiti je naglasak kojim likovi govore. Naime, jedini lik koji govori čistim američkim naglaskom je glavni lik, Miguel, dok svi ostali likovi imaju meksički naglasak.

16. Duša (2020)

Radnja ovog Pixarovog animiranog filma odvija se u New Yorku, a glavni lik je Joe Gardner, učitelj glazbe čija je najveća strast jazz. Njegova najveća želja je postati uspješan jazz glazbenik i svirati s poznatom glazbenicom Dorotheom. Međutim, prije nego što dobije priliku ostvariti svoj san, Joe umire i odlazi u „The great beyond“. Međutim, Joe ne želi umrijeti prije nego što nastupi s Dorothy, pa bježi u „The great before“ i tamo postaje mentor duši 22 koja treba pronaći svoju iskru kako bi mogla otići na Zemlju.

Duša je prvi Pixarov film u kojem je glavni junak Afroamerikanac (Telfair 2021). Jedna od prvih informacija koju saznajemo o glavnom liku je ta da je on učitelj glazbe, a najveća strast u životu mu je jazz glazba. Ovdje se susrećemo s jednim stereotipom, onim da su Afroamerikanci dobri u glazbi, a posebno u jazzu. Jazz glazba nastala je u New Orleansu i to među nižim klasama građana, imigrantima i Afroamerikancima, međutim ubrzo se standardizira i prepoznaje kao sofisticirana glazba. Od svojih početaka, jazz glazbu su izvodili pripadnici i bijele i crne rase, međutim smatra se da je jazz velikim dijelom kreacija upravo Afroamerikanaca (Early, n.d.). U filmu se čak pojavljuje i referenca o utjecaju Afroamerikanaca na jazz kad Joeov otac govori svom sinu da je jazz „...jedan od naših najvećih doprinosa

američkoj kulturi.“ Smatram da u ovom slučaju povezivanje afroameričkog lika s jazz glazbom nije u službi stereotipiziranja, već dočaravanja važnosti afroameričke kulture.

Kada govorimo o fizičkim karakteristikama likova, smatram da su svi likovi prikazani vjerodostojno i bez stereotipa. Afroamerički likovi prikazani su s karakterističnim afroameričkim crtama lica, ali nisu stereotipizirani niti izgledaju poput karikatura. Svaki je lik prikazan na poseban način, a veoma važnim smatram i vjerodostojno prikazivanje kose Afroamerikanaca. Za afroameričku kulturu, kosa ima veliku ulogu za razvoj vlastitog identiteta. Novinar Lori Tharps, koji je napisao knjigu o povijesti kose Afroamerikanaca, govori da gotovo sve o identitetu osobe možemo saznati gledajući njegovu kosu (Jahangir 2015). Osim toga, pozitivno je i to što su u filmu prikazane različite boje kože kod afroameričkih likova. Na taj način afroamerička kultura nije homogenizirana, a svi likovi izgledaju kao stvarni ljudi.

Slika 18 Fizičke karakteristike Afroamerikanaca, "Soul" stars on the importance of community, abc7 (pristup 08. 06. 2021.)

Ono što kritičari i publika zamjeraju filmu je činjenica da Joe, prvi afroamerički Pixarov junak, veći dio filma uopće ne provede u svom tijelu (Telfair 2021). Naime, nakon prvih devet minuta filma, Joeova duša odvaja se od tijela i on odlazi u „The great before“. On tamo nije u svom tijelu, već je pretvoren u imaginarno stvorenje bez rasnih karakteristika. Nakon što se vrati na zemlju, duša 22 završi u njegovom tijelu, dok Joeova duša završi u tijelu mačke. Dakle, iako u drugom dijelu filma vidimo njegovo tijelo, iz njega zapravo izlazi glas američke glumice bijele rase Tine Fey (IMDb, n.d.). Ovdje možemo primijetiti sličnosti s filmom Princeza i žabac, u kojem Tiana, prva Disneyeva afroamerička princeza, većinu filma provodi u tijelu žabe. Na ovaj se način afroameričkim likovima oduzima ljudskost te se sugerira da pisci i animatori koji

rade na ovim filmovima, a koji su većinom muškarci bijele rase, ne razumiju narode drugih rasa i etničkih skupina dovoljno dobro da bi ih u ljudskom liku mogli portretirati bez stereotipa (Jones 2019).

Pozitivan aspekt filma je i odabir glumaca koji posuđuju glasove likovima. Većina glumaca koji posuđuju glasove afroameričkim likovima su također afroameričkog podrijetla, uključujući i Jamie Foxxa koji posuđuje glas glavnom liku (IMDb, n.d.).

Iako u filmu možemo pronaći neke stereotipe koje vežemo uz Afroamerikance, poput bavljenja jazz glazbom, smatram da ovaj film ne možemo smatrati rasističkim. Afroamerički su likovi prikazani vjerodostojno te također ne nailazimo na negativne stereotipe o Afroamerikancima. Jedini problem koji vidim u ovom filmu je činjenica da glavni lik veliki dio filma ne provodi u svom tijelu, što, znajući da ovo nije jedini Disney film u kojem glavni lik koji nije bijele rase dio filma ne provodi u svom tijelu, može otvoriti brojna pitanja o upoznatosti kompanije i njenih djelatnika s kulturama različitih etničkih skupina.

17. Zaključak

Jedno od pitanja na koje sam u ovom radu pokušala odgovoriti je na koji su način u Disney i Pixar animiranim filmovima prikazane etničke skupine. Kad analiziramo ove filmove možemo vidjeti da se položaj, odnosno uloga, etničkih manjina u filmovima mijenja. Dakle, u ranijim filmovima kao što su *Dumbo* (1941), *Petar Pan* (1953) i *Dama i skitnica* (1955) etničke su manjine prikazane samo kao sporedne uloge, odnosno kao dodatak fabuli i glavnim likovima. Tako u *Dumbu* možemo vidjeti Afroamerikance, ali samo kao sporedne likove koji su izrazito stereotipizirani. U *Petru Panu* prikazano je indijansko pleme, također stereotipizirano i u sporednoj ulozi. U filmu *Dama i skitnica* možemo vidjeti sporedne životinjske likove koji stereotipno predstavljaju različite etničke skupine. U ostalim filmovima: *Aladdin* (1992), *Pocahontas* (1995), *Zvonar crkve Notre-Dame* (1996), *Mulan* (1998), *Princeza i žabac* (2009), *Coco i velika tajna* (2017) i *Duša* (2020) likovi različitog etničkog podrijetla imaju glavnu ulogu.

Drugo istraživačko pitanje ovog rada je: Odgovaraju li stereotipi prikazani u navedenim animiranim filmovima postojećim društvenim stereotipima? U ovih deset filmova prikazano je pet različitih etničkih manjina.

Etnička manjina Afroamerikanaca prikazana je u tri filma: *Dumbo* (1941), *Princeza i žabac* (2009) i *Duša* (2020). Afroamerikanci su jedna od manjina o kojima postoji najviše društvenih stereotipa. Neki od najčešćih stereotipa su *Sambo*, *Jim Crow* i *Mammy* (Green, n.d.). U filmu *Dumbo* možemo vidjeti dva afroamerička stereotipa, *Sambo* i *Jim Crow*. Ovi su stereotipi iznimno problematični jer ih povezujemo s opravdavanjem ropstva i segregacijskim zakonima koji su u Sjedinjenim Američkim Državama postojali do 1960-ih godina. U filmu *Princeza i žabac* možemo prepoznati *Mammy* karikaturu te su također vidljivi segregacijski zakoni koji su u to vrijeme postojali u SAD-u. Jedini stereotip o Afroamerikancima koji pronalazimo u filmu *Duša* je onaj da su dobri u glazbi, posebice jazzu. Ovo je ujedno i jedan od rijetkih pozitivnih društvenih stereotipa o Afroamerikancima.

Iduća etnička manjina koja se prikazuje u filmovima su Indijanci. Prikaz indijanskih plemena možemo vidjeti u filmovima *Petar Pan* (1953) i *Pocahontas* (1995). Neki od najčešćih društvenih stereotipa o Indijancima su ti da su dobri ratnici, žive u rezervatima, ne pokazuju emocije te da su indijanske žene lijepe i zavodljive (Nittle 2021). Iako možemo vidjeti velike razlike između prikaza Indijanaca u *Petru Panu* i *Pocahontas*, ovi su stereotipi vidljivi u oba

filma, odnosno možemo zaključiti da prikazani stereotipi o Indijancima odgovaraju postojećim društvenim stereotipima.

Sljedeća su etnička skupina Azijati. U filmu *Dama i skitnica* (1955) možemo vidjeti prikaz sijamskih mačaka podrijetlom iz Sijama u današnjem Tajlandu, a u filmu *Mulan* (1998) prikazana je kineska kultura. Što se tiče nekih od najčešćih stereotipa o Kinezima, oni uključuju stereotipe o tome da su svi Kinezi dobri u matematici i znanosti, da svi izgledaju veoma slično, najčešće jedu rižu, tihi su, a žene su u Kini inferiorne muškarcima (Jacobsen 2014). U filmu *Mulan* zapravo ne nailazimo na ove stereotipe, osim na posljednji o inferiornosti žena. Međutim, budući da se radnja filma odvija u doba u kojem su odnosi između žena i muškaraca u Kini doista bili takvi, smatram da ovaj prikaz ne možemo nazvati negativnim stereotipom. Problem koji se ovdje može pojaviti odnosi se na to da gledanje filma može pojačati stereotip da su muško-ženski odnosi u Kini još i danas takvi, iako to nije slučaj. Kada govorimo o filmu *Dama i skitnica*, pripadnici etničke skupine također nisu stereotipizirani na način da predstavljaju današnje stereotipe o jugoistočnim Azijatima, već predstavlja stereotip koji je postojao u SAD-u za vrijeme nastanka filma, a to je stereotip o zlim azijskim migrantima koji naseljavaju područje SAD-a (Akita i Kenney 2013). Dakle, stereotipi o Azijatima prikazani u analiziranim filmovima ne odgovaraju današnjim društvenim stereotipima.

Iduća etnička skupina su Arapi koji se prikazuju u filmu *Aladdin* (1992). Društveni stereotipi o Arapima su brojni, a najčešći su oni o životu u pustinji i putovanju na devama, muškarci su najčešće prikazani kao teroristi ili kriminalci, a žene kao trbušne plesačice (Wingfield i Karaman 1995) Neke od ovih stereotipa nalazimo i u filmu. Primjerice, sam film započinje prikazivanjem pustinje i deve, a Arapi su prikazani kao barbarski narod, dok je glavni lik prikazan kao lopov.

Sljedeća etnička skupina su Romi, a prikazani su u filmu *Zvonar crkve Notre Dame* (1996). Ovo je film u kojem nalazimo najviše društvenih stereotipa koji postoje i danas. Neki od tih stereotipa govore da su Romi nomadi, lopovi i varalice, lijeni i neobrazovani, bave se magijom, a Romkinje su izuzetno lijepe i zavodljive (Mauček 2013). Svi navedeni stereotipi prikazani su i u filmu.

Posljednja etnička skupina koja se pojavljuje u analiziranim filmovima su Latinoamerikanci, točnije Meksikanci. Neki od najčešćih društvenih stereotipa o Meksikancima su da svi žive u velikim obiteljima, žene su glasne i zavodljive, a muškarci su zavodnici, lijeni ili nasilni (Haynes 2018). U filmu *Coco i velika tajna* (2017) vidljiv je stereotip o velikim meksičkim

obiteljima, te su u dvije sporedne uloge djelomično prikazani stereotipi o glasnim Latinoamerikankama i zavodljivim Latinoamerikancima. Budući da se u filmu ne pojavljuju likovi drugih etničkih skupina, smatram da su ove osobine u službi karakterizacije likova, a ne stereotipizacije i diskriminacije naroda, pa smatram da ih ne bismo trebali smatrati negativnim. Dakle, u filmu su današnji društveni stereotipi samo djelomično prikazani.

Kada govorimo o odnosu između likova bijele rase i likova koji pripadaju drugim rasnim i etničkim skupinama, u većini filmova možemo vidjeti sličnosti. Primjerice, glavni likovi u filmu *Petar Pan* su bijele rase, a Indijanci se pojavljuju kao sporedni likovi koji su inferiorni likovima bijele rase. Indijanci su prikazani kao *Drugi*, daleki i egzotični, a njihov je govor gramatički netočan i siromašan vokabularom. U filmovima *Dumbo* i *Dama i skitnica*, glavni su likovi životinje, a ljudi se pojavljuju samo kao sporedni likovi. Međutim, i kao sporedni likovi, bijela rasa je superiorna. U filmu *Dumbo* svi posjetitelji cirkusa prikazani su kao bijelci, a jedini likovi druge boje kože su afroamerički radnici. Prikazivanjem Afroamerikanaca isključivo kao radnika, njih se stavlja u podređeni položaj u odnosu na bijelce. Također, svi sporedni likovi u filmu *Dama i skitnica* prikazani su kao ljudi bijele rase, a jedini sporedni likovi koji pripadaju nekoj etničkoj manjini su Talijani koji su prikazani izuzetno stereotipno. U ova tri filma superiornost bijele rase možemo vidjeti i u samom izboru glumaca koji su likovima posudili glasove. Naime, svi su oni američki glumci bijele rase.

U filmovima *Aladdin*, *Mulan* i *Coco i velika tajna* svi likovi pripadaju određenim etničkim manjinama, dakle, u filmu ne postoje likovi bijele rase, pa ne možemo reći da su etničke manjine u inferiornom položaju. Međutim, u filmovima *Aladdin* i *Mulan*, možemo vidjeti primjer *whitewashinga*. Glavni, pozitivni likovi koji bi se gledateljima trebali svidjeti prikazani su „više bijelima“ od negativnih likova. Tako su *Aladdin* i *Jasmine* prikazani svjetlije kože, a crte lica su im više nalik „zapadnjačkim“, dok su zli *Arapi* prikazani s prenaplašenim fizičkim karakteristikama, poput karikatura. Slična je situacija i u filmu *Mulan*. *Mulan* i kineski vojnici koji predstavljaju pozitivce prikazani su više nalik Europljanima nego zli *Huni*. Oni su prikazani potpuno karikirano, s prenaplašenim azijskim karakteristikama poput veoma nakošenih i malenih očiju. Osim toga, u *Aladdinu* i *Mulan* glavni likovi govore američkim naglaskom, dok je kod ostalih, posebice negativnih likova, prisutan prepoznatljiv arapski, odnosno, kineski naglasak. Također, u *Aladdinu* su gotovo svim, pa tako i glavnim likovima glasove posudili američki glumci, dok je nešto pozitivnija situacija kod filmova *Mulan* i *Coco i velika tajna* gdje su glumcima glasove posudili glumci kineskog, odnosno latinoameričkog podrijetla. Međutim,

problem u filmu *Coco* i velika tajna je taj što su glumci većinom latinoameričkog, a ne meksičkog podrijetla. Jedna od iznimaka je glavni glumac podrijetlom iz Meksika.

U filmovima *Pocahontas*, *Zvonar crkve Notre Dame*, *Princeza i žabac* i *Duša*, glavni likovi pripadaju određenoj etničkoj manjini, ali uz njih postoje i likovi bijele rase. U filmu *Pocahontas* prva scena prikazuje likove bijele rase kako razgovaraju o Indijancima i nazivaju ih divljacima. Na taj se način Indijanci prikazuju kao *Drugi* i necivilizirani. Englezi su ti koji su prikazani uspješnima, civiliziranima i moćnima te na taj način zauzimaju dominantan položaj. U filmu *Zvonar crkve Notre Dame* Romi su prikazani kao inferiorni ostalim stanovnicima Pariza. Prikazani su kao zlikovci i kriminalci, a Esmeralda je prikazana „više bijelom“ od ostalih Roma. Ona ima fizičke karakteristike koje odgovaraju Romima, poput tamne kože i kose, ali ima zelene oči što nije uobičajeno za Rome. Na taj je način ona dobila „zapadnjačku“ karakteristiku, dok su ostali Romi prikazani poput karikatura. U filmu *Princeza i žabac* vidimo razliku između Tiane i njene prijateljice Charlotte. Tiana je Afroamerikanka, ujedno i glavni lik, koja radi dva posla i ne zarađuje mnogo, dok je Charlotte bijele rase i njena je obitelj najbogatija u gradu. Osim toga, većina afroameričkih sporednih likova prikazani su kao radnici, a gosti u restoranu i na zabavi većim su dijelom prikazani kao bijelci. Na temelju toga možemo zaključiti da je bijela rasa u dominantnom položaju u filmu. U filmu *Duša* gotovo su svi likovi Afroamerikanci. Poneki su sporedni likovi bijele rase, međutim u filmu nije vidljiva superiornost bijele rase nad Afroamerikancima. Pozitivan aspekt filmova *Pocahontas*, *Princeza i žabac* i *Duša* su i glumci jer pripadaju etničkim manjinama kao i likovi kojima su posudili glasove. S druge, pak, strane likovima romskog podrijetla u filmu *Zvonar crkve Notre Dame* glasove su posudili američki glumci koji nisu romskog podrijetla.

Kada govorimo o odmaku od stereotipa s obzirom na godinu nastanka filma, smatram da je on veoma vidljiv. Filmovi koji su nastali prije 60-ih godina prošlog stoljeća, dakle, za vrijeme segregacije pokazuju puno više problematičnih etničkih stereotipa. Filmovi nastali devedesetih godina, u vrijeme koje se naziva Disneyevom renesansom (Booker 2009:172), počinju prikazivati etničke manjine u glavnim ulogama, ali su još uvijek prisutni brojni društveni stereotipi. Film *Mulan* stvara svojevrsnu prekretnicu jer se u filmovima koji slijede prestaju prikazivati negativni etnički stereotipi, međutim oni još uvijek nisu potpuno nestali iz Disney i Pixar filmova. Iako je direktnih negativnih stereotipa u filmovima sve manje, još uvijek postoje određeni problemi koji se odnose na prikazivanje određenih etničkih skupina. Primjerice, u filmu *Mulan* još je uvijek prisutno miješanje različitih kultura i svrstavanje više kultura pod jednu, univerzalnu azijsku kulturu. Ovakvo je homogeniziranje kultura vidljivo i u starijim

filmovima poput Petra Pana i Aladdina. Također, još jedan problem tiče se prikazivanja afroameričkih likova u filmovima. Duša je jedan od recentnijih Disneyevih filmova i prvi Pixarov film s afroameričkim glavnim junakom, međutim, veći dio filma glavni lik uopće nije prikazan u svom tijelu. Sličan problem vidimo i u filmu Princeza i žabac gdje Tiana veći dio filma provodi u tijelu žabe. Dakle, iako vidimo velik odmak od etničkih stereotipa u Disneyevim filmovima, smatram da kompanija ima još mnogo mjesta za napredak i učenje o različitim etničkim manjinama i kako ih na vjerodostojan način prikazati u svojim filmovima.

Neke procjene govore da svake godine 200 milijuna ljudi pogleda neki Disney film (Akita i Kenney 2013:53). Budući da su Disneyevi filmovi igrali važnu ulogu u odrastanju velikog broja ljudi, oni imaju i posebnu sentimentalnu vrijednost. Međutim, ta vrijednost nas ponekad ograničava da vidimo ili istaknemo određene problematične detalje nekih od filmova. Akita i Kenney (2013:53) navode da brojni studenti odbijaju kritizirati Disney upravo zbog toga što su kao djeca sudjelovali u iskustvu Disney filmova. Budući da je Disney kompanija toliko utjecajna u današnjem društvu, moramo biti svjesni da sve ono što se prikazuje u filmovima utječe na djecu koja konzumiraju te filmove. Djeca pripadnici rasnih i etničkih manjina koji gledaju Disneyeve animirane filmove u kojima se javljaju stereotipi vezani uz njihovo podrijetlo i kulturu zapravo doživljavaju svojevrsan konflikt. Slika koju oni imaju o svojoj kulturi, koja je nastala kod kuće, ne poklapa se sa slikom koju vide u filmovima. Wingfield i Karaman (1995) navode da učenici arapskog podrijetla doživljavaju negativna iskustva upravo zato što se slika o arapskoj kulturi i pripadnicima te kulture koju oni posjeduju uvelike razlikuje od slike Arapa o kojoj uče u školi, a koja je prepuna stereotipa. Poznato je da će učenikov uspjeh u školi biti veći što je veće učenikovo samopouzdanje. Međutim, kad učenici arapskog podrijetla vide negativne stereotipe o svojoj kulturi na filmu i televiziji, osjećat će se inferiorno, posramljeno ili agresivno. Ovo se, dakako, ne odnosi samo na učenike arapskog podrijetla, već na sve učenike koji pripadaju nekoj od etničkih manjina.

Iako se vidi pozitivna promjena u načinu na koji Disney prikazuje etničke manjine, kompanija je još uvijek većim dijelom okrenuta publici bijele rase (Turner 2013:93). Upravo zbog činjenice da Disney filmovi imaju iznimno velik utjecaj na djecu vrlo je važno da roditelji te učitelji i odgajatelji budu svjesni brojnih stereotipa u ovim filmovima kako bi s djecom mogli o njima razgovarati. Animirani filmovi imaju iznimno velik utjecaj na djecu te bi se gledanju ovih filmova trebalo pristupiti na kompleksniji način. Animirani se filmovi djeci ne bi trebali davati samo kao razbibriga, već bismo u njima trebali vidjeti priliku za razgovor o važnim društvenim pitanjima, uključujući i rasizam i etničke stereotipe. Djeca animirane filmove

gledaju od najranije dobi i već bismo tada trebali započeti s njihovom kritičkom analizom. Ono što bih istaknula kao važnu smjernicu za gledanje filmova s djecom je praćenje njihovog ponašanja i neverbalnih reakcija. Ukoliko je neka scena djetete uznemirila, rastužila ili na bilo koji način promijenila njegovo raspoloženje, o tome bi odmah s djetetom trebalo porazgovarati. Osim toga, nakon gledanja filma, s djetetom bi trebalo pokrenuti raspravu o filmu. Ako govorimo u kontekstu rasnih i etničkih stereotipa, mogli bismo upitati dijete da opiše pojedine likove. Primjerice, da navede neke njihove osobine ili opiše njihov izgled. Na taj bismo način mogli doznati kakvo je djetetovo mišljenje o pojedinim likovima. Osim toga, mogli bismo dijete upitati da nabroji pozitivne i negativne likove ili da navede likove s kojim bi se htjeli družiti i likove s kojima se ne bi družilo. Na taj bismo način vidjeli koja je djetetova percepcija dobra i zla, odnosno koje likove doživljava dobrima, a koje zlima. U kontekstu rasizma i interkulturalizma, nakon razgovora s djetetom bilo bi dobro kroz neki edukativan, ali zabavan način, djetetu predstaviti kulturu koja je prikazana u filmu. Primjerice, ukoliko s djetetom odgledamo film Pocahontas, posebice ako je dijete Indijance u filmu doživjelo kao negativce, bilo bi dobro djetetu predstaviti indijansku kulturu, bilo kroz igru, slikovnicu, odlazak u muzej, gledanje edukativnih videa ili zajedničko istraživanje s djetetom i pronalaženje informacija o Indijancima koje će djetetu biti zanimljive. Dakle, vrlo je važno zajedno s djecom kritički pristupiti gledanju bilo kakvih televizijskih sadržaja, pa tako i Disney filmova.

18. Literatura

- ADCOX, Susan. 2020. „The importance of Grandparents in Hispanic Families“. *Verywellfamily*, 19. listopada. <https://www.verywellfamily.com/grandparents-important-to-hispanic-families-1695864> (pristup 10. 06. 2021.).
- „Aladdin“. n.d. *IMDb*. https://www.imdb.com/title/tt0103639/?ref=fn_al_tt_2 (pristup 12. 06. 2021.).
- American Academy of Pediatrics. 1999. „Media Education“. *Pediatrics* 104/2:341-343 <https://pediatrics.aappublications.org/content/104/2/341> (pristup 12. 06. 2021.).
- ARONSON, Ekkiot, Timothy D. WILSON i Robin M. AKERT. 2005. *Socijalna psihologija*. Zagreb: MATE do.o.
- BARTULOVIĆ, Marija i Barbara KUŠEVIĆ. 2016. *Što je interkulturno obrazovanje? Priručnik za nastavnike i druge znatiželjnike*. Zagreb: Centar za mirovne studije.
- BENKO, Petra. 2015. „Televizija u životima predškolske djece“. Diplomski rad, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015.
- BEST, Joel i Kathleen S. LOWNEY. 2009. „The Disadvantage of a Good Reputation: Disney as a Target for Social Problems Claims.“ *The Sociological Quarterly* 50/3:431-449 <https://www.jstor.org/stable/40220139> (pristup 12. 06. 2021.).
- BOOKER, M. Keith. 2009. *Disney, Pixar. And the Hidden Messages of Children's Films*. Santa Barbara: ABC – CLIO, LLC.
- CARSON, Clayborne. 2020. „American civil rights movement“. *Encyclopedia Britannica*., 10. studenog. <https://www.britannica.com/event/American-civil-rights-movement> (pristup 10. 06. 2021.).
- CHARANIA, Moon i Wendy SIMONDS. 2010. „The Princess and the Frog“. *Contexts* 9/3:69-71 https://www.academia.edu/4367579/The_Princess_and_the_Frog (pristup 12. 06. 2021.).
- CHEU, Johnson, ur. 2013. *Diversity in Disney Films : critical essays on race, ethnicity, gender, sexuality and disability*. Jefferson – North Carolina – London: McFarland & Company, Inc.
- „Coco i velika tajna“. n.d. *IMDb*. https://www.imdb.com/title/tt2380307/?ref=nv_sr_srs_g_0 (pristup 12. 06. 2021.).

CROCKER, Jennifer i Renee WEBER. 1983. „Cognitive structure and stereotype change“. *Advances in Consumer Research* 10/1:459-463
<https://www.acrwebsite.org/volumes/6161/volumes/v10/NA-10> (pristup 10. 06. 2021.).

„Dama i skitnica“. n.d. *IMDb*. https://www.imdb.com/title/tt0048280/?ref_=fn_al_tt_2

DANIELS, Rashonda i Blaize'B DANIELS. 2019. „Black stereotype“. *Washington University in St. Louis*.
https://openscholarship.wustl.edu/bfa/69/?utm_source=openscholarship.wustl.edu%2Fbfa%2F69&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages (pristup 10. 6. 2021.).

„Disney History“. n.d. *D23*. <https://d23.com/disney-history/> (pristup 10. 06. 2021.).

„Disney updated content warning for racism in classic films“. 2020. *BBC*, 16. listopada.
<https://www.bbc.com/news/world-us-canada-54566087> (pristup 10. 06. 2021.).

DUBRAVEC LABAŠ, Dubravka. „Vlastiti identitet u tuđim očima – od autopredodžbe talijanskog jezika, kulture i civilizacije do heteropredodžbe u hrvatskom kontekstu“. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2019.

„Dumbo“. n.d. *IMDb*. https://www.imdb.com/title/tt0033563/?ref_=fn_al_tt_2 (pristup 12. 06. 2021.).

„Duša“. n.d. *IMDb*. https://www.imdb.com/title/tt2948372/?ref_=fn_al_tt (pristup 12. 06. 2021.).

EARLY, Gerald. n.d. „Jazz and the African American Literary Tradition“. *National Humanities Center*.
<http://nationalhumanitiescenter.org/tserve/freedom/1917beyond/essays/jazz.htm> (pristup 10. 06. 2021.).

EBREY, Patricia. „Women in Traditional China“. *Center for Global Education*.
<https://asiasociety.org/education/women-traditional-china> (pristup 10. 06. 2021.).

FOSTER, Morris W. I Richard R. SHARP. 2002. „Race, Ethnicity, and Genomics: Social Classifications as Proxies of Biological Heterogeneity“. *Genome Research* 12/6:844-850.
<https://genome.cshlp.org/content/12/6/844.full> (pristup 10. 6. 2021.).

GEHLAWAT, Ajay. 2010. „The Strange Case of The Princess and the Frog: Passing and the Elision of Race“. *Journal of African American Studies* 14/4:417-431. <https://www.jstor.org/stable/41819264?seq=1> (pristup 10. 6. 2021.).

GRAY, Richard. 2019. „Did Disney shape how you see the world?“. *BBC*, 1. kolovoza. <https://www.bbc.com/worklife/article/20190724-did-disney-shape-how-you-see-the-world> (pristup 10. 6. 2021.).

GREEN, Laura. „Negative Racial Stereotypes and Their Effect on Attitudes Toward African-Americans“. *Ferris State University*. <https://www.ferris.edu/htmls/news/jimcrow/links/essays/vcu.htm> (pristup 10. 06. 2021.).

GREENBERG, Jon. 2015. „7 Reasons Why „Colorblindness“ Contributes to Racism Instead of Solves It“. *Everyday Feminism*, 23. veljače. <https://everydayfeminism.com/2015/02/colorblindness-adds-to-racism/> (pristup 10. 6. 2021.).

HAYNES, Michael. 2018. „Latino Stereotypes in Television“. *Eastern Washington University*. https://dc.ewu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1038&context=scrw_2018 (pristup 10. 6. 2021.).

HERCIGONJA, Zoran. 2017. „Interkulturalni odgoj i obrazovanje kao imperativ razvoja interkulturalnih kompetencija“. *Socijalne teme* 1/4:103-115. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=285399 (pristup 10. 6. 2021.).

HERCIGONJA, Zoran. 2019. *Prostor kritičkog mišljenja u digitalnim medijima kao dionicima procesa formiranja osobnosti*. Varaždin: Fronta Impres.

Hrvatska enciklopedija, s.v. „etnicitet“, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18518> (pristup 12. 06. 2021.).

Hrvatska enciklopedija, s.v. „Huni“, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26694> (pristup 12. 06. 2021.).

Hrvatska enciklopedija, s.v. „rasa“, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51847> (pristup 12. 06. 2021.).

INGE, Sophie. 2013. „Top ten commom Italian stereotypes“. *The local it*, 23. travnja. <https://www.thelocal.it/20130423/top-ten-most-common-italian-stereotypes/> (pristup 10. 6. 2021.)

- JACOBSEN, Grace. 2014. „Seven false stereotypes about the Chinese“. *Chinadaily*, 26. travnja. https://www.chinadaily.com.cn/opinion/2014-04/26/content_17403411.htm (pristup 10. 6. 2021.).
- JAHANGIR, Rumeana. 2015. „How does black hair reflect black history?“ *BBC*, 31. svibnja. <https://www.bbc.com/news/uk-england-merseyside-31438273> (pristup 10. 6. 2021.).
- JOBLING, Mark, Edward HOLLOX, Matthew HURLES, Toomas KIVISILD I Chris TYLER-SMITH. 2013. *Human Evolutionary Genetics. Second Edition*. New York: Garland Science.
- JONES, James M., John F. DOVIDIO i Deborah L. VIETZE. 2014. *The Psychology of Diversity. Beyond Prejudice and Racism*. West Sussex: Blackwell Publishing.
- JONES, Monique. 2019. „Will Pixar's „Soul“ Be A Repeat Of Racial Tropes?“ *Shadow and act*, 13. studenog. <https://shadowandact.com/pixar-soul-racial-tropes> (pristup 10. 6. 2021.).
- KELLNER, Douglas i Jeff SHARE. 2007. „Critical Media Literacy, Democracy and the Reconstruction of Education“. U *Media literacy: A reader*, ur. Donaldo Pereira Macedo i Shirley R. Steinberg. New York: Peter Lang Publishing, 3-23.
- KELLNER, Douglas i Jeff SHARE. 2007. „Critical media literacy is not an option“. *Learning Inquiry* 1/1:59-69. https://www.researchgate.net/publication/226580661_Critical_media_literacy_is_not_an_option (pristup 16. 06. 2021.).
- KRIZMANIĆ, Mirjana. 2009. *Život s različitima: koliko se međusobno poznajemo i razumijemo*. Zagreb: Profil International.
- LUBINA, Tihana i Ivana Brkić KLIMPAK. 2014. „Rodni stereotipi: objektivizacija ženskog lika u medijima“. *Pravi vjesnik* 30/2:213-232. <https://hrcak.srce.hr/130938> (pristup 10. 6. 2021.).
- LYNSKEY, Dorian. 2014. „This means war: why the fashion headdress must be stopped“. *The Guardian*, 30. srpnja. <https://www.theguardian.com/fashion/2014/jul/30/why-the-fashion-headdress-must-be-stopped> (pristup 10. 6. 2021.).
- MADDOX, Keith B. 2006. „Rethinking racial stereotyping, prejudice and discrimination“. *American psychological association*, travanj, 2006. <https://www.apa.org/science/about/psa/2006/04/maddox> (pristup 10. 06. 2021.).

MARTIN, Jessica. 2007. „Majority of American Indians move off reservations, but their cultural, financial services remain behind“. Washington University in St. Louis, 12. travnja. <https://source.wustl.edu/2007/04/majority-of-american-indians-move-off-reservations-but-their-cultural-financial-services-remain-behind/> (pristup 26.09.2021.).

MAUČEC, Gregor. 2013. „Identifying and Changing Stereotypes Between Roma and Non-Roma: From Theory to Practice“. *Innovative Issues and Approaches in Social Sciences* 6/3:181-203.

https://www.researchgate.net/publication/270621227_IDENTIFYING_AND_CHANGING_STEREOTYPES_BETWEEN_ROMA_AND_NON-ROMA_FROM_THEORY_TO_PRACTICE (pristup 10. 6. 2021.).

„Mexican symbols and what they mean“. *Symbolsage*. <https://symbolsage.com/mexican-symbols-meaning/> (pristup 10. 6. 2021.).

MILIŠA, Zlatko. 2008. „Uloga medija u razvoju interkulturene komunikacija“. *Pedagoška istraživanja* 5/1:219-229. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=174687 (pristup 10. 6. 2021.).

MILOŠ, Irena. 2014. „Stereotip u malome: U tome i jest vic?“. *Hrvatski jezik* 1/2:11-12. <https://hrcak.srce.hr/166776> (pristup 10. 6. 2021.).

„Mulan“. n.d. IMDb. https://www.imdb.com/title/tt0120762/?ref_=fn_al_tt_2 (pristup 12. 06. 2021.).

NAJM, Najm. 2019. „Negative Stereotypes of Arabs“. *The Indian Journal of Social Work* 80/1:87-113. https://www.researchgate.net/publication/335834347_Negative_Stereotypes_of_Arabs-Published_2019 (pristup 10. 6. 2021.).

NIKITINA, Larisa i Fumitaka FURUOKA. 2013. „Dragon, Kung Fu and Jackie Chan...“ : Stereotypes about China Held by Malaysian Students“. *Trames Journal of the Humanities and Social Sciences* 17/2: 175-195. https://www.researchgate.net/publication/259442066_DRAGON_KUNG_FU_AND_JACKIE_CHAN_STEREOTYPES_ABOUT_CHINA_HELD_BY_MALAYSIAN_STUDENTS (pristup 10.06. 2021.).

NINIĆ, Petra. 2013. „Pravni temelji položaja afroameričkog stanovništva u Sjedinjenim Američkim Državama od II. svjetskog rata do početka XXI. stoljeća“. *Pravnik* 47/94: 133-156. <https://hrcak.srce.hr/133716> (pristup 10. 06. 2021.).

NITTLE, Nadra Kareem. 2021. „5 Common Indigenous Stereotypes in Film and Television“. *ThoughtCO*, 06. siječnja. <https://www.thoughtco.com/native-american-stereotypes-in-film-television-2834655> (pristup 10. 06. 2021.).

NOLEN-HOEKSMA, Susan, Barbara L. FREDRICKSON, Geoff R. LOFTUS i Willem A. WAGENAAR. 2009. *Atkinson & Hilgard's Introduction to Psychology, 15th Edition*. Hampshire: Cengage Learning EMEA.

OSTAPYK, Solomiya. 2019. „Representing Romani and Travellers: Sexualized “Gypsy” Women and (Self-)Orientalism in My Big Fat Gypsy Wedding and Gadjo Dilo“. *Confetti* 82-102. https://arts.uottawa.ca/modernlanguages/sites/arts.uottawa.ca/modernlanguages/files/confetti-volume-2019-version_finale.pdf (pristup 10. 06. 2021.).

„Our story“. *Pixar*. <https://www.pixar.com/our-story-pixar> (pristup 10. 06. 2021.).

„Petar Pan“. n.d. *IMDb*. https://www.imdb.com/title/tt0046183/?ref_=fn_al_tt_1 (pristup 12. 06. 2021.).

PEWEWARDY, Cornel. 1996-1997. „The Pocahontas Paradox: A Cautionary Tale for Educators“. *Journal of Navajo Education*, 14/1-2. <http://www.hanksville.org/storytellers/pewe/writing/Pocahontas.html> (pristup 10. 06. 2021.).

„Pocahontas“. n.d. *IMDb*. https://www.imdb.com/title/tt0114148/?ref_=fn_al_tt_1 (pristup 12. 06. 2021.).

„Princeza i žabac“. n.d. *IMDb*. https://www.imdb.com/title/tt0780521/?ref_=fn_al_tt_1 (pristup 12. 06. 2021.).

PILGRIM, David. 2000. „What was Jim Crow“. *Ferris State University*, rujan. <https://www.ferris.edu/jimcrow/what.htm> (pristup 10. 06. 2021.).

PIRŠL, Elvi, Mirjana BENJAK, Marina DIKOVIĆ, Matija JELAČA i Andrea MATOŠEVIĆ. 2016. *Vodič za interkulturalno učenje*. Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o.

Powhatan Tribe. 2012. <https://www.warpaths2peacepipes.com/indian-tribes/powhatan-tribe.htm> (pristup 12. 06. 2021.).

RAYAHU, Mundi, Wening UDASMORO I Irwan ABDULLAH. 2015. „Aladdin From Arabian Night to Disney: the Change od Discourse and Ideology“. *LiNGUA* 10/1:24-34. https://www.researchgate.net/publication/283330175_ALADDIN_FROM_ARABIAN_NIGHTS_TO_DISNEY_THE_CHANGE_OF_DISCOURSE_AND_IDEOLOGY (pristup 10. 06. 2021.).

REYES, Raul A. 2017. „Coco is the movies Latinos have been waiting for“. *CNN*, 20. studenog. <https://edition.cnn.com/2017/11/28/opinions/movie-latinos-coco-reyes-opinion/index.html> (pristup 12. 06. 2021.).

RICHMAN-ABDOU, Kelly. 2018. „The Significance of Cherry Blossoms in Japanese Art & Culture“. *My Modern Met*, 4. travnja. <https://mymodernmet.com/cherry-blossom-meaning/> (pristup 10. 06. 2021.).

RUČEVIĆ, Silvija, Jasmina TOMAŠIĆ HUMER I Kristina TOTER. 2015. „Usporedba stavova i stereotipa o starijim osobama te očekivanja vezanih uz starenje: uloga dobi i kontakta“. *Ljetopis socijalnog rada* 22/2:223-241. <https://hrcak.srce.hr/147575> (pristup 10. 06. 2021.).

SABLIĆ, Marija. 2011. „Interkulturalni kurikulum – osvrti i perspektive“. *Pedagoški istraživanja* 8/1:125-138. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=174446 (pristup 10. 06. 2021.).

SCHAEDIG, Derek. 2020. „Self-Fulfilling Prophecy and The Pygmalion Effect“. *SimplyPsychology*, 24. kolovoza. <https://www.simplypsychology.org/self-fulfilling-prophecy.html> (pristup 10. 06. 2021.).

SCHNEIDER, David J. 2004. *The Psychology of Stereotyping*. New York: The Guilford Press.

SEMAAN, Gaby. 2014. „Arab American Stereotypes, Conflict, History, Cultural Identity and Post 9/11“. *Intercultural Communication Studies* 23/2:17-32. <https://web.uri.edu/iaics/files/Gaby-Semaan.pdf> (pristup 10. 06. 2021.).

SEVER GLOBAN, Irena, Mateja PLENKOVIĆ i Vanesa VARGA. 2018. „Reklame i rodni stereotipi: važnost medijske pismenosti“. *Media, culture and public relations* 9/1-2:81-94. <https://hrcak.srce.hr/214350> (pristup 10. 06. 2021.).

SNYDER, Mark i Peter K. MIENE. 1994. Stereotyping of the elderly: A functional approach. *British Journal of Social Psychology* 33/1: 63-82. <https://bpspsychub.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.2044-8309.1994.tb01011.x>

(pristup 10. 06. 2021.).

SPAJIĆ-VRKAŠ, Vedrana. 2014. „Kulturne razlike, građanstvo i obrazovanje za interkulturalni dijalog“. U *Interkulturalno obrazovanje i europske vrijednosti*, ur. Neven Hrvatić. Zagreb – Virovitica: Odsjek za pedagogiju – Filozofski fakultet u Zagrebu i Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici, 3-17.

STASZAK, Jean-Francois. 2008. „Other/otherness“. U *International Encyclopedia of Human Geography*, ur. Rob Kitchin i Nigel Thrift. Amsterdam: Elsevier.

STOBBE, Heinz-Gunther. 1996. „Preдрасуде – stereotipi – slike o neprijatelju“. *Crkva u svijetu* 31/4: 417-425. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=79859 (pristup 10. 06. 2021.).

TANG, Jun. 2008. „A cross-cultural perspective on production and reception of Disney's Mulan through its Chinese subtitles“. *European Journal of English Studies* 12/2: 149-162. https://www.researchgate.net/publication/248914519_A_cross-cultural_perspective_on_production_and_reception_of_Disney%27S_Mulan_through_its_Chinese_subtitles (pristup 10. 06. 2021.).

TELFAR, Brittani. 2021. „Pixar's “Soul” cannot make up for what it lacks“. *The Daily Princetonian*, 2. ožujka. <https://www.dailyprincetonian.com/article/2021/03/pixars-soul-cannot-make-up-for-what-it-lacks> (pristup 10. 06. 2021.).

„The Origins of Jim Crow“. n.d. *Ferris State University*. <https://www.ferris.edu/htmls/news/jimcrow/origins.htm> (pristup 10. 06. 2021.).

TKALEC, Laura. 2016. „Sjevernoamerički Indijanci kao marginalizirani narodi“. *Esseheist* 8/8:47-53. <https://hrcak.srce.hr/190420> (pristup 10. 06. 2021.).

TOLIĆ, Mirela. 2009. „Temeljni pojmovi suvremene medijske pedagogije“. *Život i škola* LV/22:97-103. <https://hrcak.srce.hr/47431> (pristup 10. 06. 2021.).

TOWBIN, Miad Adessa, Shelley A. HADDOCK, Toni SCHINDLER ZIMMERMAN, Lori K. LUND i Renee TANNER. 2008. „Images of Gender, Race, Age, and Sexual Orientation in

Disney Feature-Length Animated Films“. *Journal of Feminist Family Therapy* 15/4:19-44. https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1300/J086v15n04_02 (pristup 14. 06. 2021.).

WANG, Phil. 2014. „Impossibly wise or offensively stupid – Chinese people in US films“. *The Guardian*, 31. srpnja. <https://www.theguardian.com/stage/2014/jul/31/phil-wang-edinburgh-festival-chinese-stereotypes-in-hollywood-films> (pristup 10. 06. 2021.).

WAYTZ, Adam, Kelly Marie HOFFMAN i Sophie TRAWALTER. 2014. „A Superhumanization Bias in Whites' Perceptions of Blacks“. *Social Psychology and Personality Sciences* 6/3:352-359. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1948550614553642> (pristup 10. 06. 2021.).

WEHRSTEDT, Lisa. 2020. „Disney's classic 'Mulan' flopped in China because audiences didn't think the heroine looked Chinese enough“. *Business Insider Australia*, 26. lipnja. <https://www.businessinsider.com.au/disney-classic-mulan-flopped-china-audiences-didnt-think-she-looked-chinese-enough-2020-6> (pristup 10. 06. 2021.).

WINGFIELD, Marvin i Bushra KARAMAN. 1995. „Arab Stereotypes and American Educators“. *Social Studies and the Young Learner*, 7/4:7-10. https://www.teachingforchange.org/wp-content/uploads/2012/08/ec_arabstereotypes_english.pdf (pristup 12.06.2021.).

„Zvonar crkve Notre Dame“. n.d. IMDb. https://www.imdb.com/title/tt0116583/?ref=fn_al_tt_1 (pristup 12. 06. 2021.).

„5 Things to Know about Aladdin“. n.d. *TeachMideast*. <https://teachmideast.org/articles/5-things-to-know-about-aladdin/> (pristup 10. 06. 2021.)

19. Sažetak

Tema ovog rada je analiza rasnih i etničkih stereotipa u animiranim filmovima Disney i Pixar produkcije. Na početku rada dan je teorijski okvir te je objašnjen pojam stereotipa, s posebnim naglaskom na rasizam i etničke stereotipe. S obzirom da su animirani filmovi medij namijenjen djeci, možemo zaključiti da poruke koje se prenose u tim filmovima imaju na njih velik utjecaj. Upravo je zato prepoznata uloga interkulture i medijske pedagogije koja je također objašnjena u teorijskom dijelu rada. U istraživačkom dijelu rada analizirano je deset animiranih filmova koji prikazuju određene etničke skupine. Možemo zaključiti da Disney u svojim animiranim filmovima prikazuje brojne etničke stereotipe, a superiornu ulogu većinom imaju likovi bijele rase. Iako je s godinama došlo do značajnog pomaka u stereotipiziranju određenih etničkih manjina, Disney još uvijek ima puno prostora za napredak i učenje kako različite narode i kulture prikazati na vjerodostojan način.

Ključne riječi: rasizam, etnički stereotipi, Disney

The topic of this paper is analysis of racial and ethnic stereotypes in Disney and Pixar animated movies. The theoretical frame is given in the first part of the paper, explaining the term stereotypes with special accent on racism and ethnic stereotypes. Considering animated movies are a medium that targets younger audience, we can conclude that the messages that are transferred in those movies have a great impact on them. Because of that a role of intercultural and media pedagogy is recognised and is also explained in the theoretical part of the paper. In the research part of the paper, ten animated movies which include specific ethnic groups are analysed. We can conclude that Disney in its animated movies shows variety of ethnic stereotypes and also a superior role in most of those movies have white race characters. Although there has been a significant shift from stereotyping ethnic groups over the years, Disney still has a lot of room to grow and to learn how to portray different nations and cultures in a credible way.

Key words: racism, ethnic stereotypes, Disney